

Poštnina plačana v gotovini.

Posamezna številka stane 4 din.

Mentor

LETNIK 28 * 1940 - 1941

ŠTEV. 3

Vsebina 3. številke:

Dr. Joža Pogačnik: Verne duše / Viktor Zorman: Tovariši / Prof. Francè Vodnik: Vzgojni pomen Narodnega gledališča / Prof. dr. Maks Robič: O pesniku in pesniškem ustvarjanju / Anton Debeljak: Rispeti / Prof. Fr. Pengov: Kemija vsakdanjega življenja / Fr. Klinar: Občutje / Karel Rosner: Moji spomini na Anglijo / Igor: Jutro / Kselip: Moj dan / Bogomir Smolej: V jesen / Vasilij Melik: Sanjač / Naši zapiski / Nove knjige / Filatelija / Šah / Pomenki.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 5/II. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odgov. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska Zadrúžna tiskarna v Ljubljani (M. Blejec).

Celoletna naročnina za dijake din 30, za druge in zavode din 40. Posam. številka din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček. računa pri Poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Nemčijo: RM 5.— za dijake, RM 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma nemških čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vsa naročnina za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

Knjižne novosti

- Bunc Stanko: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika. 152 strani, din 30.—, kartonirano din 36.—.
Ludvik Dušan: S potepuško palico. Pesmi. 80 str. Kart. din 40.—, pl. din 50.—.
Mlakar Janko: Spomini. 422 strani. Vezano din 130.—.
Snoj dr. Andrej: Uvod v sveto pismo nove zaveze. 188 strani, din 55.—, vezano din 72.—.
Šali Severin: Slap tišine. Pesmi. 80 strani. Kart. din 40.—, platno din 50.—.

Zahtevajte vestnik Jugoslovanske knjigarne „Naša knjiga“

Najugodnejše Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Mislite na bodočnost in začnite vlagati tudi Vi.

Vršimo vse posle denarnih zavodov.

Za vse naše obveznosti jamči z vsem svojim premoženjem in davčno močjo

DRAVSKA BANOVINA

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Maribor — Ljubljana — Celje — Ekspozitura: Kočevje

* MENTOR *

DR. JOŽA POGAČNIK:

Verne duše

Komaj je vstajalo zgodnje poletno sonce, že smo se vračali z Velikega Triglava. Prešli smo strmo ježo mimo zaklonskega in prišli do Srednjega Triglava. Začnemo sestopati. Kjer se skalna steza zarida, je bila okrog glavi podobne skale ovita plezalna vrv. Dva človeka sta čepela tam.

»Kaj se je zgodilo?«

»Nekdo je prožil tu gori kamenje. Neko gospodično je zadelo na čelo in jo prevrnilo čez strmo skalno streho v kamin.«

»Še živi?«

»Ne vemo. Neki zdravnik je pri njej in še nekdo.«

Duhovniška vest mi je velela, da moram v smrtni nevarnosti nuditi odvezo. Sezul sem gojzarje, se krčevito oprijel vrvi in drčal po strašni strmini, polni skalnih konic.

V kaminu je držal zdravnik zrealce na ustih ponesrečenke; zdelo se je, da se ni več orosilo. Na uho sem narekoval kratek popolni kes in dal pogojno odvezo. Potem smo se zastonj trudili z umetnim dihanjem.

Jozelj je oprtal mrtvo ubožico in jo na nosilih nesel, oklepaje se vrvi, iz kamina. Pod Malim Triglavom so čakala za silo narejena nosila. Šest mož je dvignilo mrtvo breme in plašljiv spreved je počasi in molče odšel do kapelice na Kredarici. Pred kočjo so stali nemi in odkriti turisti. Med njimi tudi — ženin pokojnice, dragi znanec moj...

Dekleta so pokrila truplo ubožice s svežim rododendronom...

Takrat nas je vse do kosti prevzela zavest: povsod diha v nas vsepričujoča Smrt. Nihče se ni več dvignil na vrh, še jedel ni skoraj nihče. Smrt, smrt!

Še enkrat me je mrzlo prevzela ista zavest. Igrali so pred nunsko cerkvijo Slehernika. Sredi veselega pira položi na veseljakovo ramo Smrt svojo strašno roko. Ves oder je zavpil, moje srce z njim in luč, ki je padala od stebra presvete Trojice za nami, me je kakor prebadala. To je bila smrt!

In še mi prihaja v spomin, kako se je dobri ženin bližnje sorodnice odpeljal od obiska pri njej in njenih starših z brzim vlakom v Zagreb. Razigran je bil — poroka je bila pred durmi! Zaspal je. V Zagrebu so ga budili — mrtvega.

Mnogo sem takrat premišljal o tem skrivnostnem prehodu s sveta tvari v svet čistih duhov. Zdelo se mi je grozno, da mora človek prestopiti prag večnosti in se tam srečati z velikim Sodnikom.

Bog pa je odločil, da nam je v tistih letih odšel na to skrivnostno pot naš oče. Ljubi Bog vedi, koliko so hodile moje misli za njim in iskale, da se jim zastor vsaj malo odgrne. Pomiril me je šele pokojni profesor dr. Perne, ki je znal tako lepo tolažiti: »Bog rad odpokliče človeka takrat, kadar je zanj najbolj prav. Previdnost vodi naša pota.«

Od tedaj mi smrt vernih ni več strašna, temveč veličastna in lepa. Res, ločitev duše in telesa je boleč konec složnega sožitja obeh, ki spadata tesno drug k drugemu in tvorita enoto, toda prav to nas prepričuje o tragični krivdi našega praočeta. A zavest in vera, da smo z dušami vernih mrtvih v duhovno-organski zvezi, nam onostranstvo približuje: daljna sinjina sloni na naših ozarah in gleda skozi okno naše izbe — tako bi dejal, če bi pisal pesem.

Lepo izpričuje to krščansko vero luč, ki jo na večer vernih duš prižgo po naših kmečkih domovih, da »vso noč svetijo vernim dušam«. In utripajoči plamenčki sveč na grobovih niso le dokaz naše vere v večno življenje, temveč tudi vere v živo duhovno vez z onimi, ki so že šli pred nami nepovratno pot čez prag večnosti. Ko moli družina o vseh svetih zvečer in na vernih duš zarana vse tri rožne vence, tedaj se verno srce ne pogovarja samo z Bogom, temveč tudi z dragimi dušami. Če kje, je v verskem nauku o vernih dušah velika tolažba.

Dan vernih duš naj bi v dijaku obujal tudi močno prepričanje o resničnem bivanju duhovnega sveta in o njegovi prioriteti pred tvarjo.

Nedavno mi je prišel dijak praviti: »Odslej se bom vozil v šolo.«

»A zakaj? Oskrbljeni ste z vsem. Starši zmorejo. Trpela bo vaša vzgoja in vaš napredek v šoli.«

»Morda. A mama bodo boljše kuhali. Pozimi bom laže smučal in ... in bolj prost bom vse popoldne.«

Umolknil sem. Obžaloval sem to sicer lepo rastočo mladost. Pa me je zmoglo: »Fant, lagodnosti se ti hoče. Ali te ni zažejalo še nikoli po višjih pravih idealih?«

Zardel je.

Koliko pa je dijakov, ki bi ne zardeli več in ki se jim še ta težnja po lagodnosti zdi smešno skromna in prenaivna.

In vendar:

Žalostni zvonovi vernih duš, nemo sveteče luči med zadnjimi astrami na dragih grobovih otožno pridigujejo v naš nesrečni čas: je duh, je duh, verujte vanj! Večni Duh je ustvaril tvar. On gnete njeno usodo kakor ilo lončar. Verujte Vanj! Vsi časi so v njegovih dobrih rokah!

Tovariši

2.

V osmi so pred prvo šolsko uro v novem letu — na urniku je bila propedeutika — nestrpno čakali profesorja. Po tihem so pripovedovali drug drugemu svoje mnenje, kdo bo prišel, a pravega seveda ni vedel nihče. Nazadnje jih je iznenadil mlad profesor, ki ga niso poznali, ker ga preteklo leto še ni bilo na gimnaziji. Brž so odmolili — profesor je medtem pisal v razrednico — in nato sedli pa tiho čakali, kaj bo. Profesor je potegnil iz žepa imenik učencev, prebral imena in si njih lastnike drugega za drugim natančno ogledal. Nato pa se je za uvod v novo znanost razgovoril na dolgo in široko. Mahal je z rokami, kot bi jih imel na posodo, in kimal z glavo, kot bi ne bila njegova. Svaril je nove osmošolce in jih opominjal, opozarjal jih je, da je že blizu matura in naj se vestno pripravljajo za čas, ko bodo dozoreli in ko bodo začeli delati ter se boriti za državo in narod. Brez konca in kraja je govoril, govoril in govoril, kot bi ga kdo najel za to. Znova in znova je opominjal, znova in znova svaril, vmes ponavljal staro pesem, da je že blizu matura, in kazal na odgovornost, ki jo imajo za svoja dejanja pred državo in narodom. Za konec je pa prav pošteno nahrulil Gotsko katedralo, ki je spričo vzvišene in čustvene govorance kar na glas spustil svoj »gi, gi« ter s tem povzročil smeh po vsem razredu in podrl mogočni vtis lepih besedi. Kje se je vendarle vzela, ga je vprašal profesor in mu povedal, da je še čisto nezrel, še nič rčen in da država in narod z njim ne bosta vedela kaj početi.

A tudi Slavko s profesorjevimi besedami ni vedel kaj početi in le zvonec ga je rešil novega škandala, ker je fant »gi, gi« že komaj zadrževal. Vse zamujeno je popravil med pavzo, ko je Polde po receptu novega profesorja »sklepal iz neznanega na znano« ter ga potem »zaradi mladeniških potez na obrazu in neznatne postave« krstil za Dojenčka. Krst so proslavili z rajanjem, ki so se ga udeležili vsi, še celo Konjska smrt, le Deteljica ne, ker jo je mučil »maček« in je zato klavrno pobesila svoje tri razbolele liste po klopeh.

Prihodnje ure so prihajali v razred večinoma že stari, znani profesorji, ki so imeli še od abesinske vojske sem naslove »rasov«. Prišli so ras Prekla, ras Točka, ras Jojoj, ras Predsodek, ras Fraza in ras razrednik, ki si še ni bil zaslužil posebnega imena, in kot dodatek še »nežna gospa Mamica«. Malo posmejali so se, ko so zagledali pred seboj stare znuance, mimogrede omenili maturo, potem pa začeli brez posebnih uvodov z delom.

Učenja v začetku ni bilo mnogo, za maturo kljub vsem Dojenčkovim opominom še nihče ni ponavljal, za svoje profesorje so že zvedeli, njih dobre in slabe lastnosti so tudi že poznali, zato pač ni bilo nobene vzroka, da bi opustili staro navado, se pravi, da bi se nehali med pavzami zabavati. Za zabavo so navadno skrbeli Nace, Polde in Jaka, včasih se jim je pridružil še Miha, vsi drugi pa so bili vedno priprav-

ljeni, pri zabavi kakor koli pomagati, zlasti pa hoditi na stražo. Zabavo so opuščali le, kadar je bila razglašena »splošna žalost«, to je pred latinskimi urami, ker so navadno ves čas pred njimi porabili za učenje besed in prestave, in pa pred šolskimi nalogami. Sicer so pa vedno poskrbeli za kak vesel dvogovor ali znanstveno razpravo v »poljudni« obliki ali kaj drugega zabavnega. Seveda je bilo vse povedati tako, da so prišle na svoj račun poleg ušes tudi oči poslušalcev.

Največ si je smel dovoliti Nace, ker je bil pač najboljši učenec v razredu in menda tudi na gimnaziji, in so mu zato profesorji spregledali marsikaj, kar bi sicer povzročalo grom in točo. A tudi Polde ni bil slab študent in Miha prav tako ne in sta zato tudi smela več kot drugi. Zelo pa je moral paziti Jaka, ki je še iz nižje šole obležal zaradi svoje nagajivosti nekaterim profesorjem v želodcu in se je cvekom tudi še v višji dostikrat brez uspeha postavljaj v bran ter je že s svojim, v baročnem slogu zgrajenim telesom zbuval videz lenobe; v sedmi ga je razrednik zasačil, ko je ravno zaboj za smeti »razstavljaj na prafaktorje«.

Hudo konkurencu vsem tem pa je pomenil nastop Miloša, ki je zaradi svojih teorij in idealov že prvi teden dobil oznako »mož z vzhoda«. Ta je strmečemu osmošolskemu svetu pripovedoval šale, ki jih je pobral iz časopisov, pa poulične anekdote in »vice«. Svoje storije je pravil s takim odrskim izrazom v obrazu, da se je okolica zanj kmalu navdušila, posebno še, ko je med pripovedovanjem prijateljsko začel razdeljevati poslušajočemu občinstvu Cirkusov kruh in za nameček včasih tudi kaj mesenega. Poleg tega je bilo zanj ugodno tudi dejstvo, da šolske postave pripovedovanja »vicev« pa razdeljevanja kruha in klobas ne smatrajo za prepovedana dejanja, kar se o razstavljanju smetišnice na prafaktorje, o petju, jezdenju in podobnih »pokretil« ne more trditi. In ne nazadnje je treba upoštevati tudi to, da gredo človeku vse bliže do sreca otipljivi in okusljivi dovtipi kot pa zgolj valovanje etra ali zraka.

Posebno pa je bil mož z vzhoda priljubljen zaradi svojih fantastičnih novic iz notranje in zunanje politike, ki jih je skrivnostno pripovedoval pred poukom ali po njem in so jih tovariši tem rajši poslušali, čim bolj »tatarske« so bile.

Moža z vzhoda sta v vsakem oziru izdatno podpirala drugi in tretji list Deteljice. Cirkus, ki je zaradi gospodarske premoči veljal za drugega med enakimi, je včasih žrtvoval kar po dva štrukeljčka in še poslal enega purša k vratarju, da je kaj nakupil za poslušajoče občinstvo. Seveda pri vsem tem tudi svojih zob ni pustil počivati. — Tretji med enakimi, Zvonko ali Kimavec, pa je zelo rad povedal kak »vic« o »farjih« ter iz svoje bogate izkušnje in širokega obzorja dodal tudi kaj ljubezenskega. Seveda je le redko pozabil pristaviti, da je logiko treba podreti, da je sploh vse treba podreti in zgraditi na ruševinah nekaj absolutnega, kar bo držalo za zmeraj. Zatrjeval je, da je potreben kompromis; če je prilika nanesla, pa tudi, da mora biti vse brez kompromisa. Zavedal se je pač, da je vsaka pesem le nekaj časa lepa, in je zato po potrebi spreminjal besedilo in tudi napev ter se v vsem skušal prilagoditi svojemu velikemu vzorniku — Milošu Bukovcu.

Pa se je tovariš Zvonko odlikoval tudi po tem, da je kakega svojega sovražnika — in sovražnik je bil vsak, kdor mu je upal ugovarjati — z jezikom odločno, brez kompromisa in s tako silo prislinil na steno, da je »ratal plakat«, ki bi se moral po Kimavčevem načrtu »tri dni praskati z zidu« in še bi ga bilo nekaj gori. (Dalje.)

PROF. FRANCÉ VODNIK:

Vzgojni pomen Narodnega gledališča

Vzgoja v najširšem pomenu je prav za prav poglavitni namen življenja in pogoj vsake prave izobrazbe in kulture. Vzgojiti in izobraziti se mora vsak posameznik, a prav tako je to naloga slehernega naroda. Za to skrbe v prvi vrsti razne kulturne ustanove, ki so pa hkrati tudi merilo narodove kulture. Med temi ustanovami zavzema eno najbolj vidnih mest tudi Narodno gledališče. Brez gledališča si dandanes ne moremo misliti omikanega naroda. Lahko celo trdimo, da spada ravno gledališče med poglavitne narodne ustanove, to pa zaradi tega, ker gledališče nima zgolj umetniškega pomena, temveč je njegova naloga in tudi njegova učinkovitost veliko širša. Prav imajo tisti, ki trdijo, češ da je gledališče ustanova za javno vzgojo. Kako moramo to razumeti, na to bomo skušali na kratko odgovoriti v nadaljnjem.

Vzrok, da ima gledališče tako velik pomen in tako silen vpliv na življenje, je v njegovem ustroju. Gledališče samo po sebi pomeni prav za prav umetnost igranja; vendarle pa táko čisto gledališče, kakor bi lahko imenovali igranje samo po sebi, dejansko ne more obstajati. Igranje se vedno naslanja na dela dramatskega pesništva, ki jih ustvarjajo pesniki in pisatelji-dramatiki. Igranje je namreč vedno namenjeno gledalcem, tako imenovanemu občinstvu. Le-to pa nikoli ne zahaja v gledališče samo zato, da bi gledalo igro igralcev, ampak tudi in predvsem zato, da bi slišalo besedo pesnikov, tedaj zaradi vsebine. To moramo imeti pred očmi, ako hočemo prav spoznati bistvo, prav tako pa tudi namen in nalogo gledališča.

Še posebno pa nam to pojasni pogled v zgodovino te ustanove. Tako dramsko slovstvo kakor gledališke predstave so se rodile iz verskih obredov ali bogoslužja. To je tudi vzrok, da sta drama in gledališče vsaj na višku svojega razvoja pri vseh narodih služila duhovni izobrazbi in povzdigi, ne pa zabavi. Namen gledališke umetnosti, ki je bila kot taka seveda izraz človekove potrebe po igri, je bil prvotno predvsem ta, da na svoj način kaže narodu visoke npravstvene in verske ideale, da torej občinstvo notranje plemeniti, dviga in očičuje. To velja na primer za grško gledališče, ki pomeni še danes, po več kakor dva tisoč letih, prekrasen višek v zgodovini gledališke umetnosti sploh. Uprizoritve, ki so se vršile na prostem, so bile pravi ljudski in narodni prazniki. Tisoči in tisoči gledalcev, brez razlike stanu in izobrazbe, ki so prišli iz vseh krajev Grške, so prisostvovali igram, ki so trajale večkrat po ves dan, od jutra do večera. Če danes človek sliši besedo

gledališče, si marsikdo pri tem predstavlja zlasti kraj, kjer naj se zabava. Pa tudi tisti, ki ne misli tako napačno in tako plehko, si pod gledališčem predstavlja kvečjemu kraj, kjer naj uživa »umetnost«, to je nekaj, kar je sicer nad vsakdanjim življenjem, a vendar nima nič opraviti z življenjsko problematiko, z raznimi narodnimi, etičnimi, socialnimi, pa tudi verskimi vprašanji. Grku pa je bilo gledališče oboje: gledališče in tempelj obenem.

Podobno sliko in namen nam kaže tudi gledališče krščanskega srednjega veka, v katerem so se igrale duhovne igre ali misteriji. Tudi te igre imajo svoj izvor v cerkvenih obredih in tudi tu se je potreba po igri dejansko združila z religioznim svetovnim nazorom srednjeveškega človeka. A poleg enotnosti gledališkega sporeda in igranja moramo še posebej poudariti občestveni značaj tega gledališča, v katerem so se objemale duše vsega ljudstva.

Gotovo je, da gledališče našega časa ne vzdrži nobene primere s temi dobami, ko je bila kultura duha na višku. Znamenja modernega časa so: kino, varieté, cirkus in podobne naprave. Ne smemo pa misliti, da vse te zgolj zabavi namenjene ustanove škodujejo gledališču samo kot nevarna konkurenca. Ne. Duh takega lahkotnega pojmovanja je zašel sčasoma tudi v gledališče in začel izpodkopavati one duhovne in umetniške osnove, brez katerih ni resnično pomebnega gledališča. Pravo gledališče se je vedno borilo zoper tako naziranje. Eden največjih dramatikov sveta, Anglež Viljem Shakespeare, je dejal o gledališču naslednje: »Namen umetnikov je bil od nekdaj, je ter ostane, da naravi tako rekoč ogledalo drži: kaže čednosti nje prave črte, sramôti nje pravo obličje, stoletju in telesu časa odtis njegove prave podobe.« Nemški dramatik Friderik Schiller pa je imenoval gledališče celo »moralno ustanovo«, ki ima namen človeštvo vzgajati in ga dvigati vedno više.

Najbolj navadna oblika sodobnega gledališča je tako imenovano Narodno gledališče. Ta označba je novejšega izvora, saj sega v dobo narodnostnih prizadevanj izza prosvetljenstva in romantike. Tudi Slovenci smo tedaj začeli gojiti svoje gledališče, čigar prve začetke predstavljajo dramski poskusi Antona Tomaža Linhart (Županova Micka in Ta veseli dan ali Matiček se ženi). Žal, Slovincem razmere niso bile naklonjene tako, da bi mogla ta prevažna ustanova uspevati v nepretrgani rasti. Toda čeprav imamo Slovenci nepretrgoma svoje Narodno gledališče v Ljubljani (in v Mariboru) šele izza osvobojenja, so se naši predniki vendarle že davno zavedali velikega pomena, ki ga ima gledališče za naš narod, a prav tako so pravilno pojmovali njegov namen. To pričajo med drugim naslednje besede, ki jih je v drugi polovici prejšnjega stoletja zapisal Josip Stritar:

»Jaz imam — pravi — svoje posebne misli o gledališču in njegovi nalogi. To je vse prav in lepo, kar se uči, da je umetnost sama sebi namen; ona ima svoje, iz njenega bitja izvirajoče zakone, njih se je najprej držati umetniku, zoper nje ne sme nikjer in nikdar grešiti. Ali to je tako rekoč samo vnanja oblika, posoda. V ti posodi pa mora biti vsebina taka, da človeka boljša in povzdiguje, da mu srce meči in blaži, da mu po znanem izreku »strasti čistijo«. To velja posebno o dramatiki. Lepa gledališka igra, zlasti tragedija... ima v sebi moč in krepost, da blagodejno pretrese in očisti človeško srce, kakor nevihta z bliskom in gromom

ozračje. Če je mogoče s človeškimi pomočki poboljšati človeka, pripraviti ga, ko je zašel, na pravo pot, odpreti mu oči, da vidi svoje zmote in napake, otajati mu otrplo srce, da začne v njem zopet zbujati se, kaliti in poganjati mehki, blagi čuti, ljubezen, usmiljenje do bližnjega, do svoje domovine — če je, pravim, to mogoče, zdi se mi, da more to najprej lepa igra. — Gledališče, kakor si ga jaz mislim, bodi pravo odgojevališče, kjer se v živih podobah kaže, kakošno je življenje in kakošno ima biti. Gledališče bi imelo biti pravo svetišče, kamor zahaja človek po dnevnem trudu in hrupu, ... kjer se izstradana duša slastno pogosti in napoji z blagimi čuti, plemenitimi mislimi, svetimi resnicami.

Kajpada vzgojni pomen Narodnega gledališča ni samo v tem ožjem vzgojnem smislu. Narodno gledališče nas ne vzgaja le moralno, ampak tudi umetnostno in narodno.

Bistvo Narodnega gledališča ne smemo iskati v tem, da bi moralo uprizarjati samo domača dela. Gledališče nam obenem z domačimi deli posreduje dramske stvaritve vseh narodov in časov. Ker drama resnično zaživi šele na odru, z uprizoritvijo, nas gledališče na ta način seznanja ne le z domačim, ampak tudi s svetovnim dramskim slojstvom in nas tako literarno izobrazuje ter širi s tem naše obzorje. Hkrati pa nas s tem vzgaja tudi umetniško, zakaj nikjer tako lahko ne spoznamo dobrih in slabih strani kakega umetniškega dela, kakor ravno v gledališču, ki predstavlja tisto panogo umetnosti, ki se najbolj približa podobi resničnega življenja. Prav posebno pomembna pa je vzgoja gledališča v narodnem pogledu. Da nas gledališče seznanja z domačo dramsko produkcijo, je bilo že omenjeno. Razen tega pa je gledališče najlepša šola slovenskega jezika. Lahko trdimo, da jezik kot izraz našega narodnega duha, čutenja in mišljenja, ne pride nikjer tako do veljave kakor ravno v gledališču. Ker vidimo v gledališču uprizoritve del raznih pisateljev, ki niso vsi istega mišljenja, dasi so vsi Slovenci, nas tako gledališče vzgaja tudi v duhu naše narodne zavednosti in skupnosti, katere tudi nujne idejne razlike, ki so med nami, ne smejo uničevati. Zavedati se moramo, da je ravno naše Narodno gledališče, ki je živa potreba in last vsega naroda, eden najlepših simbolov naše narodne skupnosti. Pa tudi sicer nas Narodno gledališče vzgaja v narodnem duhu, predvsem z deli z nacionalnimi motivi. Omenim le Jurčič-Levstikovega Tugomera ali pa Finžgarjevo Našo kri. Kakšen vzgojni vpliv more imeti gledališče v tem pogledu, nam lahko pove zlasti zgodovina gledališča tistih slovanskih narodov, ki imajo v tem pogledu močnejšo tradicijo kakor mi. Tako je na primer zgodovina češkega gledališča in dramatike dokaz, kakšna pomembna vloga pripada gledališču v narodnem razvoju in boju. Prav tako pa nas gledališče lahko vzgaja socialno, bodisi da nam prikazuje zglede žalostne usode trpečih, ali da nas opozarja na socialne krivice. Pomembna je nadalje vzgoja našega etičnega čuta, ki se nam vzbuja ali poglablja ob igran, v katerih gledamo spore vesti in v katerih se nam prikazuje dobro in zlo na živih življenjskih zgledih. Gledališče pa nas slednjič lahko vzgaja tudi versko, saj raznolikost gledališkega sporeda tudi dandanes ne izključuje iger z izrazito versko vsebino.

Iz tega vidimo, da predstavlja gledališče neizčrpno izobraževalno in vzgojno silo, ki nas navaja k višjemu in čistejšemu duševnemu

življenju. V gledališču se ob lepoti domače besede in duha, ki ga izžarevajo posebna dobra domača dela, močnejše zavemo, kaj pomenijo besede: naša domovina, naša zemlja, naš narod. Prav tako pa se tu pogloblja naša človečanska zavest in socialno čutenje. Zato mislim, da ni treba posebej poudarjati veliki pomen, ki ga ima gledališče za vsak narod. Brez njega bi bilo to, kar imenujemo narodovo kulturo, bistveno okrnjeno. Zato je dolžnost vsakega naroda, ki se hoče prištevati med kulturne narode, da z največjo skrbjo goji to ustanovo. Prav tako pa je tudi dolžnost vsakega posameznika, da se te ustanove oklepa z vso ljubeznijo ter zanimanjem. Ne pozabimo, da je naše Narodno gledališče simbol »naše besede«, ki je izšla med nami, da nam — tako verujmo — nikoli več ne zaide.

PROF. DR. MAKS ROBIC:

O pesniku in pesniškem ustvarjanju

1. Besednih umetnin ne bi bilo, če ne bi bilo nikogar, ki bi jih ustvarjal, to je: če ne bi bilo pesnikov (in pesnic). Pri analizi besednih umetnin pa smo videli, da je sredi med snovno ter oblikovno vrsto pesnitve kot tretja ona vrsta, ki izvira od pesnika samega. Tam smo razpravljali že tudi o poedinih členih vsake izmed teh treh vrst in rekli, da je za pravilno umevanje besednih umetnin važna tudi analiza pesnika in njegovega ustvarjanja.¹ Ker je pa to poglavje precej obširno, ga moremo obdelati šele v letošnjem letniku našega lista.

2. Kakor vsako stvariteljstvo, tako je tudi pesniško ustvarjanje tako velika in svojevrstna skrivnost, da je človeški um nikoli ne bo mogel popolnoma razložiti. Toda četudi dobro vemo, da je človeška spoznavna moč preslaba, da bi mogla razrešiti to in vse druge uganke sveta in življenja, četudi je vse človeško spoznavanje tako rekoč samo asimptotično, si moramo prizadevati, da se razrešitvi drugih podobnih uganek in tudi uganke pesniškega ustvarjanja vsaj vedno bolj približamo, saj človek po svoji naravi stremi po vedno pravilnejšem spoznavanju in vedno večjem znanju, kakor je to vedel že veliki Aristoteles.

Skrivnostnost pesniškega ustvarjanja je že davno budila zanimanje, toda antični človek si je ni znal drugače razlagati, kakor tako, da je govoril o pesnikovi zamaknjenosti in njegovi božanski blaznosti. Pri tem pojmovanju je ostalo vse dotlej, dokler niso okoli l. 1800. po Kristusu pesniki sami začeli vsak svoj način ustvarjanja opazovati in nam o njem v tej ali oni obliki poročati.

Takšnega gradiva je zdaj že precej na razpolago, iz njega se pa mora sklepati, da je pesniška nadarjenost sicer nekaj nenormalnega (nepovprečnega), toda zato še ni vselej že tudi nujno patološkega (bolezenskega) značaja, kajti razločevati moramo med povprečno, povprečno in nadpovprečno nadarjenostjo in vedeti, da je i človek prve i druge i tretje vrste lahko duševno ali zdrav ali bolan. Tako je torej možno, da ta ali oni pesnik kaže znamenje duševne bolezni, nikakor se pa ne more dokazati, da bi bili vsi pesniki nujno duševno bolni ljudje.

¹ Glej »O analizi besednih umetnin« v lanskem (XXVII. — 1939-1940) letniku »Mentorja« str. 148 sl.

3. Drugo, kar dokazujejo avtobiografski podatki pesnikov samih o njihovem lastnem ustvarjanju, je zanimivo dejstvo, da je kal pesnitve sicer vedno v nekem doživetju, da pa je med nje zarodkom in izvršitvijo navadno potrebna neka časovna in osebna distanca (razdalja). Tako na primer vemo o Prešernu, da je svoje pesmi mnogo popraviljal. Stritar pa o svojem pesniškem ustvarjanju poroča sam.²

Da namreč more pesnik neko svoje doživetje res pesniško, trajno veljavno in življenjsko pomembno izoblikovati, za to navadno potrebuje tem večje časovne in osebne distance od njega, čim globlje ga je to doživetje zadelo in čim silneje je razgibalo njegovo dušo. Saj se tudi valovi jezera, ki jih je razbunkal vihar, morajo poleči, preden more jezerska gladina zopet zrcaliti svojo okolico in tudi za to pomiritev je treba tem več časa, čim silnejši je bil vihar.

Kar velja za doživetje, pa ne velja za bolečino, ki jo je to doživetje pesniku povzročilo, nasprotno, ta bolečina ostane in pesnika še dolgo časa muči, odleže mu šele tedaj, ko jo je izrazil v pesnitvi.

Kakor je po pričevanju mnogih (a ne vseh) pesnikov, ki so nam dali podatke o svojem pesniškem ustvarjanju, zarajanje pesnitve zvezano z osrečujočimi čustvi, da, z neko blaženostjo, tako je celó za velike pesnike oblikovanje navadno združeno s pravo muko. To nam lepo dokazuje Cankar:

Misel pride, sam Bog ve odkod; kadar pride, je to edino lep trenotek, ki je človeku še dodeljen. Zdi se mi skoro, da je tisti izmed trenotkov, ko oči nenadoma pogledajo v veliko daljavo, kakor da bi se »zagrinjalo pretrgalo od vrha do tal«. Vse, kar je potem, je komaj še senca prvotne sladkosti. Če je misel še tako jasna, nemogoče je, da bi jo v vsej tej luči držal človek z obema rokama in da bi se noben žarek ne izgubil. Zagrinjalo se razgrne samo enkrat za kratek hip, vse drugo, vse preišljevanje, vse delo in pisanje ni drugega nič nego hrepenenje po tistem sladkem trenotku in lep spomin nanj.

... Kdor lepo piše, piše s trudom in bolečinami; kakor bi z obema rokama stiskal lastne možgane. Vsak stavek je kaplja iz njih krvi.

Tako torej vidimo, da nam pesnikov ni treba v vsakem oziru zavidati.

4. Kakor za vsakega ustvarjalca, tako je tudi za pesnika značilno, da se ga od časa do časa polasti neko stvariteljsko razpoloženje. V tem razpoloženju je vse pesnikovo duševno življenje živahnejše in močnejše kakor navadno in pri ljudeh brez tega daru. To izredno stanje je pri enih prijetno, pri drugih neprijetno, vedno pa sili k oblikovanju.

V tem stanju nastane koncepcija (zarodek) pesnitve: v nji se spajajo doživetje, snov, svetovni nazor in simbol v »organsko« celoto.

Z zadovoljivo, vendar pa seveda samo s približno natančnostjo se dajo razlike v koncepciji podrediti peterim tipom:

K prvemu tipu spadajo oni primeri koncepcije, pri kateri je pesnik skoraj popolnoma pasiven, ker je koncepcija nenaden dar neposredne in neposredovane »mistične« inspiracije (navdahnjenja), kakor da je od nje prevzeti in omoteni pesnik samo neprostoVOLjno sredstvo neke višje sile.

Temu tipu sorodna je ona skupina slučajev, ko je inspiracija združena z nekim vročičnim in bolečim, že skoraj bolezenskim stanjem. To stanje traja tako dolgo, dokler pesnik ne pride do tolike jasnosti, da more začeti z oblikovanjem pesnitve.

² Za Stritarja glej: Ivan Prijatelj, Stritarjeva antologija (1919), str. 80 sl.

Zopet drugačni so oni primeri, ko ima koncepcija značaj zavestne intuicije: pesnik zagleda v vseh podrobnostih eno ali več podob, ki mu simbolično predstavljajo svet in življenje. Mnogokrat sproži takšno koncepcijo slikarska umetnina ali časniška vest.

Cetrta, meditativna in konstruktivna je ona vrsta koncepcije, pri kateri ima pesnik najprej občno idejo (misel) in ji šele potem išče primerno snov in obliko. Izvedbe se loti šele tedaj, ko že ima vse zbrano. Tako je na primer delal Emil Zola. Ta način se že približuje znanstvenemu načinu.

V zadnjo skupino bi pa lahko združili primere reaktivne koncepcije. To sproži odpor proti nekemu pojavu. Tako je na primer Cervantesov roman »Don Quixote« nastal iz odpora proti tedaj silno razširjenim fantastičnim viteškim romanom.

Ne smemo misliti, da bi bila vsa dela enega in istega pesnika plod samo ene vrste koncepcije, pač pa se more trditi, da pri prvih dveh vrstah koncepcije navadno nastane lirski, pri intuitivni pa dramski pesnitev, medtem ko je posebno daljšim epskim besednim umetninam najbolj sorodna meditativna in konstruktivna koncepcija. (Dalje.)

ANTON DEBELJAK:

Rispeti

(V spomin prof. Vojtehu Struklju.)

I.

Zabliskal si, podoben meteoru,
ki mimo švigne skoz temine črne,
da naglo spet ga večni mrak ogrne:
zdaj, Vojteh, kdo na tvojem bo prostoru?

O kdaj že mnogi prav verjeli nismo,
kako resnično pravi sveto pismo:

Ne vemo ure, dneva ne poznamo,
ko treba bo, da obračun podamo.

II.

No, ti si bližnji bil rojak Krpanu,
zastaven, raven, prispodoba boru,
nihče tako ni v našem hodil zboru:
da tak bi prej ugasnil ko v srpanu!?

Že prej je vsak dejal: »Glej, blaga duša,
uspešno v petju Vojteh se poskuša.

In ta prijatelj božji vsej prirodi
pozimi pevce v parku hraniti hodi.«

III.

Po ročnem delu rad gojil si vedo,
mladimi bil sijajen si vzgojitelj,
skoz časov zmedo skušen bil voditelj,
želeč pač redno več ko znanje blede.

Med radamante je bilo te šteti:
ljubezen dvojna v tem imenu sveti.

Po smrti pa je mnog mladič izustil:
»Najboljši nas učitelj je zapustil.«

Radamant (Rhadamanthus), Jupitrov sin, Minojev brat, oster, a pravičen sodnik v grškem podzemlju.

Kemija vsakdanjega življenja

(Nadaljevanje)

Ako O tako imenitno pospešuje gorenje, ako je ta plin sploh pogoj za kurjavo, boš morda vzkliknil: »Kolika škoda, da ni ustvaril ljubi Bog našega ozračja iz samega O!« In morda pomodruješ kot Salomon še nadalje, češ: »Ako se imamo O-u zahvaliti za svojo telesno toplino, za gorko peč pozimi, za kadeče se kosilo na mizi, za taljenje kovin in delovanje parnih strojev, zakaj niso vendar goriva bolj poceni, ali z drugimi besedami, zakaj nam ni dal Stvarnik mnogo več goriv?! Kako lepo bi bilo za tisoče revnih družin, ko bi jim bilo treba nasuti le kamenja ali peska v peč, pa bi že plapolal nad njima vesel ogenj! Dragi prijatelj — ko bi nam dal Stvarnik tudi vajeti svetovne vlade za nekaj časa v roke, bi vendar moralo ostati s kurjavo vse približno tako, kakor je zdaj. Ali ne veš, kaj pravi po Schillerju Iv. Vesel-Koseski o ognju v »Pesmi o zvonu«? »Koristna ognja je oblast, če človek čuva njeno rast; in kar napravi, kar stori, je dar nebeške te moči. — A moč nebeška strašna je, če vrste spona zmakne sel« — Če bi hotelo goreti peščevice in kamenje, kdo bi neki mogel potem pogasiti svetovni požar, ki bi nastal? — Ogenj, podoben pririjskim požarom v Ameriki, a brez primere silnejši? Res da nujno potrebujemo gorljivih snovi, a nič manj potrebne so nam tudi nezgorljive tvarine; le na ta način moremo zapreti in omejiti ogenj v pečeh in sploh na taka mesta, kjer nam deli toploto in življenje. Čim več gorljivih snovi na svetu, toliko večja nevarnost za ogenj. Ta nevarnost bi grozno narasla, ako bi bilo v zraku več O, kakor ga je; Bog pa ne daj, da bi bil naš zrak iz samega O! Potem bi namreč zgorele tudi vse železne peči; peči iz kamenja in nepregorne gline bi sicer tudi v tej silni vročini ne zgorele, a v kratkem času bi ne bile več za rabo. Železniške lokomotive bi ne požgale samo veliko premoga, ampak bi se tudi same vnele in železne tirnice na progi bi širile ogenj po svetu kot netilne niti. Zato pa hvala Vladarju vesoljstva za N, ki ga je primešal O-u in tako ukrotil njegovo žarovitost in vehementnost! — Pa tudi manj O-a ne sme biti v ozračju, kakor ga je po Stvarnikovem načrtu v resnici; drugače bi marsikako kurivo tlelo tako zanikrno, da bi ga sploh ne mogli rabiti. Že zdaj moramo rabiti dimnike, ki dobro vlečejo, ako hočemo dobro izkoristiti les in premog; dimnik namreč obnavlja neprestano zrak v peči in privaja tako gorivu novega O-a. Pa tudi za naše zdravje bi bila manjša mera O-a v zraku naravnost pogubna. V višjih legah, po visokih planinah, je že zdaj zrak močno razredčen in je težko dihati; v našem slučaju pa bi po gorah in po velikem delu zemlje sploh ne bilo več mogoče živeti. Če se hoče zrakoplov dvigniti v znatne višave, morajo vzeti zrakoplovci s seboj stisnjenega zraka za dihanje. Kakor vidite, je Stvarnik natančno preračunal gostoto zraka in primes N-a in vse prilagodil celotnemu črtežu stvarstva.

Za neki drugi namen pa bi bilo vendarle dobro, ko bi imel zrak nekoliko več O-a v sebi, namreč za kurjavo v naših pečeh, pa naj si bodo velike, zeleno-oljčevinaste v hiši ali lični štedilniki v kuhinji ali pa železni kotli v tovarni. Da dobi kurivo potrebnega O-a, napravljamo, kakor sem že omenil, visoke dimnike. Toda to je zelo negospodarstveno, neekonomsko; kajti v zraku je 4 krat več N-a nego O-a in N ne samo da h gorenju prav nič ne pomaga, ampak moramo še njega

samega na stroške kuriva močno segrevati, za plačilo nam pa odvaja velike množine toplote skozi dimnik pod milo nebo. Ker je zrak tako razredčen, morajo delovati tovarne z več kakor 100% pribitkom zraka, ki ga vpihavajo v ogenj s strojnimi mehovi; zaradi tega so izgube na toploti še znatno večje. Tega bi pa ne bilo treba in zelo veliko kuriva bi si prihranili, ako bi rabili namesto navadnega zraka čisti O; tudi dragocene tvorniške dimnike bi lahko bistveno znižali. Vse to bi se utegnulo zdeti komu le lepe sanje bodočnosti, ako bi ne vedel že, da se je posrečilo monakovskemu profesorju Luideju utekočiniti zrak in iz njega dobiti tudi čist, koncentriran O. Ker si dobil pred vojsko 1 m³ 50%-nega O-a že za 1½ vinarja — danes bi to odgovarjalo pri sedanji draginji kakim 50—40 param — zato je popolnoma verjetno, da se utegne prej ali slej udomačiti v tovarniških kotlarnah O namesto navadnega zraka. Naj še dostavim, da je dobil poskus zgorevanja Fe v čistem O, ki so ga napravili prvič leta 1780., od leta 1907. zelo praktično uporabo. Na tej podlagi moremo namreč najboljše jeklo prevrtati ali razrezati, in to v čudovito kratkem času; 15 cm debelo jekleno ploščo zrežeš na ta način v 10 minutah 1 m na dolgo. Da to zmoreš, je treba le jekleno ploščo segreti s plamenom pokalnoplinovega pihala — o katerem povem več pozneje, na katerem koli mestu do vnetišča, tedaj ustavi dotok vodikovega plina in napelji na to mesto čistega O v finem curku. O vzdružuje jeklo v stalnem žaru in treba je iti z Danielovo pipo le počasi preko plošče, pa pregori natančno na določeni črti. Ta bistroumni postopek je iznašel roparski vlomilec Brown ter ga prvič uporabil praktično, ko je leta 1890. prevrtal na Hanoveranskem steno železne blagajne, ko se mu je bilo zahotelo njene vsebine. — Ako pomislimo, da potrebuje naša kri za svoj obtok, to je za potovanje iz srca v telo in zopet nazaj v srce samo kakih 10 sekund, potem nam ne bo težko umeti, da je zaradi okisavanja naša telesna toplina v vseh delih telesa vedno enakomerna, četudi moramo brez prestanka oddajati precejšnje množine te svoje toplote na zunanjo mrzlo okolico. Pozneje bomo videli, kako velika je množina C-a, ki ga moramo v ta namen sežgati v sebi sleherni dan. Toda že iz dosedanjega razgovora si lahko spoznal, da bi moralo brez nadomestila našemu telesu kmalu zmanjkati ogljikovih spojin; zaradi tega in da nadomestimo tudi druge izločbe, smo prisiljeni, da uživamo primerne množine hrane, živil. Ako pomisliš, da je teža zraka, ki ga vdiha odrasel človek na dan, približno šestkrat večja kakor teža hrane, ki jo použije v istem času, potem pač spoznaš, kako neobhodno potrebno je skrbeti za zdrav, čist zrak. Zato ne bo odveč, ako opozorim nekoliko na higieno ali zdravoslovje zraka in dihanja.

Ogibaj se predvsem krajev, ki so napolnjeni s prahom, kakor prašnih cest z divjajočimi avtomobili, plesišč in zakajenih gostiln, kamor po disciplinskih predpisih že tako ne smeš. V delavnicah, kjer se dela mnogo prahu, tudi v šolah in v vseh prostorih, kjer se mudi več ljudi, bi morali biti povsod prevetrilci ali ventilatorji, priprave v zidu, ki pokvarjeni zrak krepko vsesavajo in izpihavajo. Prah po hiši briši z vlažno cunjjo, tlak pa naj bo kolikor moči brez špranj; v teh se nabira ne le večer prah, ampak tudi najraznovrstnejša golazen — Kadar greš v klet, kjer slučajno kipi mošt, vzemi s seboj gorečo svečo, ki jo drži nizko ob sebi; če ugasne, je v kleti veliko CO₂, ki je smrtno nevaren. Dokler je v peči še žareče oglje, ne zapiraj zaklepnice v dimnik; tudi ne postavljalj nikdar v sobico lonca z žerjavico, češ da se vsaj malo segreje soba. V obeh slučajih se začne razvijati strupeni ogljikov okis CO v podobi modrih plamenčkov, ki švigljajo nad žerjavico; ta ogljikov okis uniči vsako leto na stotine človeških

življenj. Tudi v likalniku, ki ga greješ z lesnim ogljem, se razvija ta strupeni plin in zato pri likanju tolikokrat boli glava. Električni likalnik je torej vse bolj priporočljiv. — Zračite pogostoma stanovanje! Pozimi je to še bolj potrebno kakor poleti, ker v mrzlem zimskem času kvarita zrak poleg ljudi tudi ogenj v peči in petrolejeva svetilka na mizi, ki obadva napravljata obilno CO₂. Starši, skrbite za dober zrak v sobah in otroških spalnicah; nihče ne popravi pozneje, kar zagrešite v nežnih detinskih letih nad svojimi ljubljenci. Proč s cveticami in svežimi šopki po spalnicah! Veliko hvalo pa vam bodo vedeli otroci, ki jih navadite spati v sobi z odprtim oknom — vsaj v toplejšem letu — a sveži zrak ne sme zadevati naravnost v spečega. Da si utrdiš zdravje, se gibaj mnogo na prostem, pod soncem božjim! Gozdni, gorski, jadransko-morski zrak prinese Matuzalemova leta. Kako malo pazijo mnogi ljudje na nagli prehod iz tople sobe na mrzli zrak; in vendar s takim ravnanjem naravnost izzivajo katare, da, smrtonosno pljučnico. Kadar je vroče, ne sedaj na prepih in če brije mrzel veter v obraz, ne govori; bridko ti utegne biti žal! Ne dihaj nikdar skozi usta, ampak edinole skozi nos! Za dihanje nam ga je dal Bog, ne za nosljanje in mrdanje! Usta imaš za jed, če pa z njimi dihaš, si prelahko nakoplješ bolezen in smrt. Če pomisliš, da vdihaš pri vsakem dihu okrog pol litra, v 24 urah pa okrog 11.000 litrov zraka, potem si utegneš tudi predstaviti, kakšna velikanska množina prahu pride pri takem ravnanju skozi usta v tvoj požiralnik, v sapnik in pljuča, kako lahko dobiš različna vnetja, cele naselbine bakterij in težke bolezni: davico, otekline, influenco, pljučno vnetje, jetiko in podobne bolezni. Večina tega prahu ostane ob pravilnem dihanju v nosnih sluznicah in na nosnih kocinicah, o čemer se lahko prepričaš na žepnem robcu. Kdor diha z ust, ga rada boli glava, miglja mu pred očmi, slab spomin in oslabljen vid so nadaljnja posledica te nevarne razvade. Navadi se dalje, da dihaš globoko in počasi! To je pa mogoče le pri pokoncu vzravnem telesu; zato je kratko in površno dihanje doma najbolj pri stanovih, ki mnogo sede: pri krojaču, čevljarju, urarju, pisarju. Pametna telovadba, igre z žogo, pešhoja, zlasti navkreber, zmerno kolesarjenje in plezanje so dobra sredstva za pravilno dihanje. Starši, ne dovoljajte nikdar otrokom, da bi si v postelji potezali odejo preko glave in ust; pri tej nespametni navadi vdihava ubogi otrok pokvarjeni zrak in lastno kožno izparico vedno na novo. Že iz dose-danjih kratkih razmišljanj ste se lahko prepričali, kako globoko posega kemija v vse naše gospodarsko in zdravstveno življenje; gotovo bo to marsikomu pobuda, da se prav živo pozanima za ta stroko naravoslovske vede. (Dalje.)

FR. KLINAR:

Občutje

Pokoj in mir	Drhtenje rož.
vsenaokrog,	drsanje nog,
molitve glas	mordá gre k nam
in sklepi rok.	sam večni Bog.

Moji spomini na Anglijo

1. Pot v Anglijo.

Po enodnevnem potovanju po suhem sem se nekega deževnega dne popoldne meseca aprila vkrcal v Calaisu na ladjo. Bilo je to leta 1938., ko sem potoval v Reading (izg. Reding) v Maiden Erlegh College (izg. Mejdn Erli Koleč), da bi se tam naučil angleščine.

Vkrcal sem se na francosko ladjo, ki vozi dvakrat na dan iz Callaisa v Dover (izg. Dovr). Vožnja traja, če je vreme lepo, deset minut, v slabem vremenu eno uro; če pa je viharno, celo uro in pol. Ko sem se jaz tisti dan vozil, je trajala eno uro.

Na ladji je bilo precej potnikov, v glavnem Angleži in Francozi. Komaj smo odrinili, nam je že eden ladijskih častnikov v francoskem in angleškem jeziku sporočil:

»Prosim, postavite se pred kabino št. 8! Pregled potnih listov!«

Hitel sem pred kabino št. 8, da bi prišel čimprej na vrsto. Toda kmalu je stala za menoj dolga kača ljudi, pred me pa sta se že bila postavila gospod in gospa z otrokom. Angleški carinski častnik je rekel: »Prvi, prosim!« Pri teh besedah se je priklonil, pokazal z desnico vrata, levico pa je položil na hrbet. Te njegove kretnje so se ponavljale vsake tri minute. Končno sem prišel na vrsto tudi jaz. Kabina je bila majhna. V njej je stala pisalna miza, trije stoli, za mizo pa velika omara za knjige in akte. Za mizo je sedel angleški policijski uradnik, poleg njega je stal tisti častnik, ki nas je bil prišel klicat v kabino. Dal sem uradniku svoj potni list. Uradnik ga je žigosal in mi ponudil stol. Vprašal me je nekaj v angleškem jeziku. Kratko sem mu odgovoril: »I do not speak English.« (Ne govorim angleški.) Uradnik mi je rekel na to: »All right; thank you!« (Dobro, hvala!) Tako je bil moj prvi pogovor z angleško oblastjo končan in stopil sem iz kabine.

Sedaj sem šele lahko opazoval Kanal. Zunaj je močno deževalo, morje je pljuskalo ob ladjo, ki se je precej zibala. Na ladji so začeli prižigati luči in videl sem že angleško obalo. Malo pozneje sem razložil svetilnike in končno tudi luči mesta Dover. Neki mornar je začel zvoniti in pripravili smo se, da se izkrcamo. Ko je ladja pristala, sem prvič stopil na angleška tla. Pohitel sem k pregledu za prtljago in vstopil na vlak Dover-London.

Ob osmih zvečer je že drvel vlak proti Londonu. V vlaku sem imel lepo priložnost, opazovati Angleža. Nasproti meni je sedel gospod v sivi obleki, s časopisom v rokah in pipo v ustih, poleg njega pa gospa, najbrž njegova žena ali sorodnica, kajti gospod je imel tudi njeno vozovnico. Celi dve uri in pol, ki ju je potreboval vlak do Londona, sta spregovorila samo tele stavke: »Hočeš časopis?« »Hvala.« — »Upam, da bo jutri lepše vreme!« »Jaz tudi.« »Prosim, pokliči postreščka!« — Najprej sem mislil, da sta sprta, pozneje pa sem sploh opazil, da so vsi Angleži tako redkobesedni. Neki moj sošolec v collegu je pravilno rekel: »Angleži so tako redkobesedni, kakor da bi morali za vsako besedo plačati!«

Natakar je prišel in vprašal, če hoče kdo piti čaj. Naročil sem in dobil čaj s tremi, z maslom namazanimi kosi kruha. Čaj in z maslom namazan kruh sta v Angliji nekakšna narodna jed. Čaj z mlekom pijejo Angleži ob vsaki priložnosti:

zjutraj, predpoldne, po kosilu, popoldne in po večerji. Ravnatelj v collegu, v katerem sem bil, je na primer popil dvanajst do petnajst skodelic čaja na dan.

Ob pol enajstih ponoči sem se pripeljal v London. Peljal sem se takoj v hotel in ob enajstih sem že trdno spal.

2. College.

V petek ob enajstih predpoldne sem prispel v šolo. Takoj sem se predstavil ravnatelju collega in mu po nekem dijaku povedal, da se nameravam v njegovi šoli učiti angleščine, francoščine, nemščine, fizike, kemije in matematike. Omeniti moram, da je bila šola, v katero sem bil vstopil, college, to se pravi po naše zavod, v katerem si vsak dijak lahko sam izbere predmete, katerih se hoče učiti. Tako so bili tam na primer dijaki, kateri so se učili za londonško maturo, nekateri za inženirsko šolo, drugi zopet za tekstilno ali za trgovsko šolo. Prefekt mi je razkazal tudi šolo, učilnice in sobo, kjer bom spal.

Maiden Erlegh College

Ob eni je začelo po vsej šoli strašno zvoniti. Dijaki so začeli prihajati iz učilnic in so se zbirali v veži pred jedilnico. Imenovali so jo hall (izg. hol). Iz nje so vodila vrata v učilnice za matematiko, francoščino in latinščino. Glavna vrata »halla« so vodila na vrt, stopnice v prvo nadstropje v ravnateljevo pisarno in stanovanje. Manjše stopnice pa so vodile v dijaške spalnice. Dijaki so torej stali pred vrati jedilnice; čez nekaj časa je udaril natakak na gong. Gong je bil nekak pločevinast pokrov, ki je visel pri stopnicah. Zvenel pa je tako močno, da si je celo neki napol gluhi dijak zatiskal ušesa. Vrata jedilnice so se odprla in pred njo se je v ravni vrsti postavilo šest starejših dijakov. Njihova naloga je bila, da pazijo, kakšni prihajajo dijaki v jedilnico, t. j. če so počesani, da se ne prerivajo, da ne prinašajo k obedu knjig. Mnogi dijaki so namreč jemali s seboj knjige, ali bolje rečeno — kriminalne romane; te so namreč radi brali med obedom.

Šel sem z drugimi gojenci v jedilnico in se postavil s tremi tovariši k okrogli mizi. Ravnatelj (gojenci so ga imenovali »the old man« — stari mož) je potrkal trikrat z nožem na mizo in sedli smo. Nekateri so trdili, da se po tem ravnateljevem trkanju da presoditi njegovo razpoloženje: če potrka močno, je slabe volje, če rahlo, pa dobre.

V jedilnici je obedovalo devet profesorjev, ravnatelj in dvainosemdeset dijakov. Med dijaki je bilo dvainštirideset Angležev, štirideset pa nas je bilo iz tujih držav. Pri mizi, pri kateri sem sedel jaz, so bili še Čeh Hajek, moj najboljši prijatelj v šoli, Avstrijec Frenkel ter Anglež Lee (izg. Li). Ne smem pozabiti še dveh ravnateljevih mačk in psa z velikansko rdečo ruto na glavi: ti so jedli pod ravnateljevo mizo. Zelo čudno se mi je zdelo, da ima pes rdečo ruto na glavi. Vprašal sem Hajeka, kaj to pomeni. Hajek mi je smehljal se pripovedoval tole zgodbo: Pes z rdečo ruto na glavi, hrt, star štirinajst let, je ravnateljev ljubljeneček. Zelo je razvajen, spi pri zakurjeni peči (gojenci smo spali

tudi pozimi pri odprtem oknu!) in dobiva izvrstno hrano (hrana v collegu je bila precej slaba in enolična); zaradi tega so nekateri gojenci sklenili, da se bodo nad ravnateljstvom ljubljencem maščevali. Trije Grki so ga zaprli na vrtu v cvetličnjak. Tam je bila uboga para zaprta vso noč. Šele naslednjega dne ob štirih popoldne so ga izpustili. Ravnatelj je bil ves dan popolnoma zbežan. Vseh dvainosemdeset dijakov s profesorji vred je spraševal, če je mogoče kdo videl njegovega pridnega, zvestega in — kakor je vedno samo on trdil — lepega in pametnega psa. Tisti dan so vsi razen omenjenih Grkov iskali psa kakor kak izgubljen zaklad. Končno je ob štirih popoldne pritekkel pes ves moker in prehlajen k ravnatelju. Ravnatelj ga je s pravo očetovsko ljubeznijo objel, nekateri hudomušneži so celo trdili, da sta imela oba, pes in ravnatelj, solze v očeh. Od tega časa dalje je dobival pes na glavo obkladek v obliki velikanske rdeče rute in zdi se mi, da je ves teden vsak dan prihajal k njemu tudi živinozdravnik.

(Dalje.)

IGOR:

Jutro

V zlato jutro so zapeli mi zvonovi,
ko srebro razlili se v vetrove so glasovi,
zlati ptič s perutjo, čisto zarjo, je odpel
klicu zemlje, ki me vsega je prevzel.

Belo cvetje z vej se mu je nasmejalo,
s svežimi vetrov poslanci poigralo —
jaz sem stal med njimi, o, kako biló
mi ob pesmi sonca v srcu je hudo.

KSELIP:

Moj dan

Ciprese in vrba žalujka,
vam svojo otožnost bom dal,
skrbi se bom bridkih otresel,
vstajenja bom dan praznoval.

In šel na široko bom polje,
izvriskal se sredi poljan,
naj vidi in čuti vse stvarstvo,
da v meni je moč in je dan!

BOGOMIR SMOLEJ:

V jesen

Rad bi zbežal
sam pred seboj,
ko so polja dozorela,
ko je trava ovenela...

Črn vran se je vzel
iz jesenskega mraka,
Mráz mi v srce je zavel,
od bolesti duša plaka.

Črni vran kraka in kraka...

Sanjač

Ko sem ga spoznal, je hodil Peter v peto. Bil je dober dijak. Ni se mu bilo treba guliti na vse pretege od jutra do večera kakor mnogim, ki se ponašajo z odličnim naslovom odličnjakov: učil se je sicer redno, a malo, zakaj bil je res nadarjen; razen za šolo je imel časa še za polno drugih reči. Dosti je bral, dosti je vedel, vse ga je zanimalo, o vsem se je dalo lepo govoriti z njim. Bil je kos pisatelja; njegove šolske naloge so bile skoraj vedno najboljše in včasih je poslal pesmico ali dve v Mentorja. Bil je dober šahist; kadar je igral s svojimi sošolci, — prirejali smo pod njegovim vodstvom razne turnirje in turnirčke — je bil vedno prvi; ko je prišel neki vele mojster v Ljubljano, je na simultanki remiziral z njim, kar je bil prav lep uspeh. Takrat je bilo prvič v časopisih natisnjeno njegovo ime. V šoli se je najbolj odlikoval pri prirodo-pisu, zanj je bil ves navdušen. Kadar ga je kdo vprašal, kaj bo študiral, je seveda imenoval prirodo-pis — a vendar ni govoril čisto iskreno. Sam zase si ni bil namreč nič kaj na jasnem, kakšno pot naj si izbere. Prirodo-pis? Šah? Pisateljstvo? Politiko? Saj je dosti premišljal o svoji bodočnosti — to se pravi, ni premišljal, sanjaril je, sanjaril na poti v šolo, sanjaril med urami, kadar ni bilo treba paziti, sanjaril na sprehodih in zvečer, preden je zaspal. Pravi sanjač je bil: sam sebi je kazal veličastne slike iz svoje bodočnosti, sam sebi je pripovedoval čudovite zgodbe, ki jim je bil junak. Zdaj je bil imeniten šahist, ki je stopal od zmage do zmage, od klubskega do državnega, od državnega do svetovnega prvenstva. Zdaj je bil pisatelj, boljši od Cankarja, boljši od Shakespeara, Tolstoja in Goetheja, največji pisatelj vseh narodov in vseh časov, na vsem svetu znan in čiščen. Zdaj je bil politik, sijajen državnik, vojskovodja kakor Napoleon, osvoboditelj Carigrada, obnovitelj bizantinskega cesarstva. Fantastične sanje so ga vsega ovijale, vsega prevzemale, omamljale in opajale. Nedosegljive se mu niso zdele — prepričan je bil, da človek lahko doseže vse, če le hoče. Meni se ne zdi: pa recimo, da je tako: ampak potem bi se moral za nekaj odločiti, izbrati si eno izmed poti, ki so ga vabile, se zanjo pripraviti z vso voljo, se ji ves posvetiti, druge pa pustiti. A tega ni mogel. Ena sanja je bila lepša od druge. Kako naj bi se odločil za eno samo, ko je bila pa vsaka tako lepa in se je bilo od drugih ločiti tako težko? Najrajši bi bil vse skupaj, bizantinski car, najslavnejši pisatelj in svetovni šahovski prvak. In tako so bile vse te sanje res le sanje. Zdi se mi, da čisto otroške, — a sanjal ni tako le v peti šoli, ampak še v šesti in sedmi še bolj. In to so vendar že leta, ko se večini ohlade vroče glave, polne čudnih želj in načrtov, ko se streznijo misli in pogledi. Peter pa je vedno bolj izgubljal tla pod nogami, vedno bolj živel v svojih fantastičnih oblakih. Da! V peti šoli je še stopal po neki poti — in če to že ni bila ona čudovita pot, ki jo je gledal v svojih sanjah, je bila vendar prav lepa. Izobraževal se je neprestano, bral je leposlovne, filozofske, znanstvene knjige, učil se je tujih jezikov, učil se je šahovske teorije in še drugega več

— z eno besedo, delaven je bil, koristno je porabil svoj čas. Res, bil je sanjač — a kaj zato: mogel je pokazati na svoje delo, na svoje uspehe.

Potem se je naenkrat vse izpremenilo. Bog ve, kaj se je zgodilo z njim v tistih počitnicah, kaj se je prelomilo v njegovi duši, kakšne nove misli so se ga polastile — dostikrat sem premišljal o tem, a ugeniti nisem mogel. Naj je bilo kar koli: spremenil se je silno. Še je sanjaril o bodočnosti, še je bila njegova fantazija živa kakor prej, toda delal ni več. Ni se učil ne za šolo ne jezikov ne šaha, nič, še bral je komaj kdaj kaj. Še se je zbuval ob šestih, a vstal ni: ležal je v postelji in sanjaril, napol bedé: to je bil najlepši čas dneva — ah, kako si je želel, da bi bilo ves dan tako! Popoldne je sedel za svojo mizo, brez dela, ves v sanje pogreznjen, ure in ure, ne da bi se naveličal. Še mu je šlo v šoli vse dobro, živel je od ugleda prejšnjih let in sreča mu je bila naklonjena — zato se je vedno bolj zanašal le nanjo. Nič več ni pisal, nobene pesmi, nobene črtice ni več poslal. Snovi in ideje so se sicer porajale v njem, večje in sijajnejše kot kdaj poprej; a zapisal ni ničesar, vse je izginilo neizrabljeno v pozabljenju. Zdaj pa zdaj se je zavedel svojega brezdelja. »O Bog, kaj je z menoj!« je vzkliknil tedaj in zardel pred samim seboj. »Čas beži mimo mene in jaz lenarim, jaz le sanjarim in nič ne delam!« Spomnil se je na mnoge sošolce, ki jih je prekašal po nadarjenosti, po pameti: delali so več kot on, dosegli več uspehov. Njihova imena je bral v Mentorju — in skelelo ga je: on, ki se je čutil toliko višjega od njih, je ostal za njimi, v senci. Žgрозil se je ob misli na svoje brezdelje, silen kes ga je prevzel. Volja, polna odločnosti in moči, se je rodila v njem. »Tega je zdaj konec,« si je dejal ves preroben, »jutri pričnem delati! Pričnem, pričnem! Nič več brezdelja, nič več lenobe, nikdar, nikdar več!« Ampak zjutraj drugega dne je bilo tako prijetno ležati v postelji in sanjariti: vstati se mu ni ljubilo, kakor se je bil namenil; preložil je začetek dela na opoldne. A po šoli je bil truden, njegova volja spet preslaba. »Jutri!« je dejal — in jutri, jutri ni bilo nič. Kakor prej je živel naprej v brezdelju, dokler ga ni spet zaskalelo v srcu, dokler se ga ni spet polastilo kesanje, z njim volja do dela. In tako se je ponavljalo neprestano. Včasih je volja za dan, dva res zmagala v njem: tedaj je delal kot nekdanj in bil ves srečen, ves vesel, ves zadovoljen s seboj. Toda zdržal ni, prešibka je bila njegova moč. Delal ni, delati ni mogel, vedno bolj se je pogrzel v svoje sanje. V šoli pa mu je šlo neverjetno dobro, čeprav se ni učil, in čudno prepričanje se ga je polastilo: da se mu sploh nič slabega zgoditi ne more, da sta mu usojena sreča in uspeh, da ga bo Bog vedno tako varno kot doslej vodil preko vseh vrtincev, prepadov in strmin, da ga nobena nesreča zadeti ne more. Vedno bolj čudne, vedno bolj bolne so bile njegove sanje. Sanjaril je, kako bi bilo, če bi mu Bog dal čudežni dar znanja vseh jezikov — kako presenečeni bi bili vsi profesorji in sošolci, kako bi vsi strmeli! — ali neizmerno denarja, ali čudovit spomin, ali kaj drugega. O čudežni moči je sanjaril, o sijajni bodočnosti — a sonce je bilo vedno bolj daleč od njega, vedno bolj se je v megli izgubljala njegova pot. S počasnimi koraki se je bližala katastrofa — prišla je, ker je morala priti.

V šesti je bilo še vse dobro, v sedmi pa ga je nenadoma zapustila

sreča. Kakor pri kartah: igraš, dobro ti gre in velik kupček denarja se nabere pred teboj; nato pa se sreča obrne: naenkrat začneš izgubljati, priigrani kupček izgine, za njim tvoj lastni denar, potem prstan, ura — ti pa nočeš, ne moreš nehati, blazno prepričan, da se bo sreča spet vrnila, da se mora vrniti, da boš dobil nazaj vse, vse — in vedno bolj drviš v propast, z glavo navzdol — ni ti rešitve, sreča se ne vrne več. Bil je vprašan in ni znal, znal ni drugič, tretjič, četrtič. Polagoma je izgubil ugled pri profesorjih, postal je lenuh v njih očeh. Sreče ni imel več in vendar se je še zanašal nanjo, še vedno je upal, da mu bo vrnila vse, kar je izgubil. Poskusil se je tudi učiti; toda odvadil se je bil študija, nič več ni mogel zdržati pri šolski knjigi, njegova volja je bila preslaba, onemogla, brez moči. Edino zanašanja na srečo je bil še zmožen — toda sreče ni bilo več. Tako je prišel junij, z njim konec šole. Obupen je bil njegov položaj, v štirih predmetih mu je grozila dvojka. »Ali bom padel?« se je vpraševal. »Padel? Saj to ni mogoče, saj to se ne more zgoditi, tega si ni mogoče predstavljati! Jaz da bi padel? Jaz, ki sem bil vedno tako dober dijak! Kaj bi rekli doma, kaj bi...? Ne, ne, saj tega si ni mogoče misliti, saj to ni mogoče! Vedno sem imel srečo, tudi zdaj bo vse dobro, mora biti vse dobro!«

Nekaj dni po koncu šole — konferenca, kjer se je bila odločila njegova in tolikih drugih usoda, se je bila vršila takoj tisti dan — je srečal Oblaka, svojega sošolca, enega najslabših. »Ali že kaj veš?« ga je vprašal hlastno, ves poln pričakovanja, ves trepetajoč. »Vem.« je rekel Oblak, »padla sva. No, nič hudega, bova pa še eno leto dalj skupaj,« je dostavil nekako škodoželjno. Peter je pobledel. Še se je obvladal na zunaj. »Saj sem pričakoval,« je rekel. »Nič hudega. Pozdravljen!« In odšel je naprej.

Ali je bil to še on? Vse sanje, vse velike, blesteče sanje, vse misli, vsi načrti, vsa fantazija, vsa sreča njegova — vse se je sesulo v enem samem trenutku. Zgodilo se je, kar je bilo nemogoče, zgodilo se je, česar si ni mogel predstavljati. Padel, padel, on, ki je bil najpametnejši, najbolj nadarjen v razredu, ki je tako sanjal o svoji bodočnosti, o sijajnem, slavnem življenju, on, ki je bil prepričan, da je več kot stotisoči okoli njega, prepričan, da ga čuva Bog, obdaja s srečo in varuje pred vsemi nevarnostmi, prepričan, da se mu nič neprijetnega ne more zgoditi, da bo gladka njegova pot, ker je rojen pod srečno zvezdo, ker je poseben izvoljenec božji. Padel! O Bog, kje je zdaj ta veličastna zgradba, kje vsa sreča, vse sanje? Vse je izginilo, se zdrobilo v prah, v nič. Strašna praznina je napolnila glavo in srce. In v tej praznini je kljula ena sama, obupna zavest: padel, padel, padel...

Šel je naprej, kakor ga je vodil slučaj, brez volje, brez misli. Bilo mu je mraz, noge in roke so se mu tresle, bile so težke in ohlapne, kakor bi ne bile njegove. Nekaka megla mu je legla na zavest in mu zastrla vse misli, legla mu je na oči in na ušesa. — Vse, kar je videl, kar je slišal, je prihajalo kakor iz drugega sveta, kakor iz silne daljave, bilo mu je nejasno, nerazumljivo. Silno trudnega se je čutil. Vse v njem je bilo prazno, porušeno, opustošeno. In v tej praznini se je širilo, je pritiskalo, vpilo neprestano: padel, padel... Kaj bodo rekli doma? Kako bo zdaj sploh mogel v družbo, pred ljudi? Saj to je nemogoče,

tega si ni mogoče predstavljati. Saj zdaj je sploh konec vsega, zdaj ni mogoče početi ničesar več, zdaj ni mogoče več živeti. Padel! Padel! O, da bi mogel zdajle zaspiti in spati potem vse dni, vse noči, kar naprej, spati, pogreznjen v prijetne, sladke sanje, spati in se ne zbuditi, nikdar, nikdar več! Ali pa da bi se zbudil jutri zjutraj in bi videl, da so bile vse to le težke, moreče sanje — zdaj pa sije sonce in je tako jasno, tako svetlo! Toda ne — nič, nič ne pomaga, vse je izgubljeno, vse je propadlo, vsega je konec. Nikdar več se ne bo zjasnilo nebo, nikdar več ne bo sijalo sonce, nikdar, nikdar. Proč so vse sanje, vse krasne misli in načrti, proč vsa bodočnost, vse, vse. Izginila je svetla, bleščeča pot, strto, uničeno je življenje. Konec, konec, konec...

Megla se je spuščala nanj vedno bolj in mu jemala vso razsodnost, vso zavest. In v tej megli ga je naenkrat obšla čudna, strašna misel. Bog ve od kod se je vzela — v prvem hipu se je prestrašila sama sebe, se zdrznila in obstala za trenutek, potem pa je naglo stopila naprej in ga vsega zajela, se spremenila v sklep.

Krenil je proti domu. Sklep ga je vodil: mehanično, kakor avtomat mu je sledil, ne da bi mogel razmišljati, ne da bi se zavedal samega sebe, kakor v snu.

Razen brata ni bilo nikogar doma. Velika soba je bila prazna; tu je visela na steni očetova flobertovka, v miznici so bili naboji. Vzel je flobertovko, jo nabasal, obrnil proti sebi in sprožil.

In v tistem hipu se je zavedel. V tistem hipu je izginila megla z njegove duše in mu je vztrepetalo srce v zadnjem spoznanju: »O Bog, kaj sem storil! Ustrelil sem se, ustrelil za prazen nič, samo zato, ker sem padel! O Bog! Nič nisem mislil, kakor otrok sem ravnal, ki ne ve, kaj dela, ki se igra z ognjem in zažge hišo. In zdaj bom moral umreti! Usmili se me, o Bog, usmili se me in odpusti mi, odpusti mi!«

Z zadnjimi, krčevitimi močmi se je napol dvignil s tal. Tedaj so se odprla vrata in brat je stopil v sobo (o Bog, ne bi bil rad na njegovem mestu v tem trenutku!). Peter se je ozrl vanj. Strah je bil v njegovem pogledu, groza nad storjenim, prošnja za odpuščanje, kes, bolečina — vse to združeno na tak čuden, nenavaden način, polno nečesa globokega, odmaknjenega od tega sveta, polno zavesti, da se bliža smrt. S tihim, skoraj mirnim glasom je dejal: »Andrej! Ustrelil sem se... Pojdi hitro po duhovnika!«

Pol ure kesneje je umrl. Ali mu je Bog odpustil greh? Upam, da! Molimo za njegovo dušo!

Vsi sošolci smo ga spremili na zadnji poti. Eden izmed nas je govoril na grobu, prekinjal ga je jok nesrečne matere. Ko so zasipavali krsto, se ni mogla več premagati. »Peter,« je vzkliknila v tistem silnem navalu boli in obupa. »Peter, kaj si storil? Vrnite mi ga, vrnite mi ga!« In ponavljala je te besede, te vzklrike zlomljene, strte duše še dolgo, dolgo. Preko grobov, preko križev in spomenikov je odmeval njen glas, se odbijal od pokopaliških zidov in zamiral v težkem, morečem zraku... Vsi so jo slišali sredi vseobče tišine, vsem nam je stisnilo srce. Nič več nisem mogel zdržati, tiho sem se umaknil.

Kaj si storil, kaj si storil, prijatelj moj!

* NAŠI ZAPISKI *

Obletnice in jubileji

I.

Ob petdesetletnici dr. Franceta Ramovša

V vrsti pomembnih jubilejev, ki jih je slovenska kulturna javnost slavila septembra, je bila tudi petdesetletnica predstavitelja sodobne in sploh povojne slovenske lingvistike doma in v tujini, velikega znanstvenika in kulturnega borca, univerzitetnega profesorja in člana Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, dr. Franceta Ramovša. Obširne biografske in bibliografske podatke o njem je priobčilo že naše dnevno časopisje, mi hočemo na tem mestu zapisati le nekaj besed o pomenu njegovega znanstvenega in kulturnega dela.

Znanstveno delo prof. Ramovša je izredno obširno in uspešno. Slovenska lingvistika pred Ramovšem je bila skoraj še neprekopana in nezorana ledina. Imeli smo resda že od Kopitarja dalje velike lingviste, vendar se kaj sistematičnega razen Miklošiču ni posrečilo nikomur napraviti, dasi pomena dela ostalih slovenskih jezikoslovcev pri tem nikakor ne zanikujemo. Skrabec n. pr. je bil velik in duhovit znanstvenik in je rešil marsikako zapleteno vprašanje iz zgodovine slovenskega jezika in pravorečja, do kakšnih celotnejših in sistematičnejših prikazov pa se je le redko povzpел, ker je imel še preveč drobnega dela in dnevnih jezikovnih zadevic in polemik, v katerih se je izgubil. Tudi Vatroslavu Oblaku, ki je edini zagrabil problem pri koreninah, se ni posrečilo, da bi napisal historično gramatiko slovenskega jezika, ker ga je prežgodaj pobrala smrt. Pa četudi bi živel, bi komajda zmoget to. Ni še

prišel čas za tako sistematično delo, ki se ga je mogel lotiti šele prof. Ramovš.

Prof. Ramovš je prvi in edini slovenski veliki sistematik-lingvist za Miklošičem ter ustanovitelj moderne slovenske lingvistike in dialektologije. Že kot akademik na graški univerzi se je temeljito seznanil z vsemi pisanimi in tiskanimi slovenskimi jezikoslovnimi viri, torej tudi s protestantsko in katoliško knjigo nekako do srede 19. stoletja. Obenem je temeljito in sistematično preiskoval sodobno podobo slovenskih živih govorov in dialektov. Prvi dokaz tega njegovega dela so bile njegove »Slowenische Studien«, ki jih je objavil 1914. leta v Jagičevem Arhivu. V njih je z razpolaganjem poznanja slovenskih pisanih in tiskanih virov ter slovenskih dialektov do vseh podrobnosti obdelal problem moderne slovenske vokalne redukcije, ki je do tedaj bil domala neraziskan. Ta Ramovševa razprava je epohalna in je dokazovala, da se je dela za historično gramatiko lotil človek, ki ga bo z lahkoto in najbolje opravil.

Poleg številnih razprav v domačih in tujih časopisih, revijah in zbornikih sta doslej iz zasnovanega cikla njegove historične gramatike izšli dve knjigi, ostale pa čakajo še na objavo. V svojem »Konzonantizmu« je Ramovš z neverjetno prodornostjo obdelal in razložil zgodovino in razvoj slovenskih konzontanov od praslovanščine do danes. Ta knjiga je tako bogata, da bo komajda še moči najti kak konzonantični problem, ki bi ga Ramovš vsaj načelno že ne rešil. Ramovš je poleg tega z njo pri nas uvel in utrdil mednarodni način transkribiranja glasov in glasovnih variant, mimo katerega odsej noben resen znanstvenik ne bo mo-

gel. Prav neenotna in površna transkripcija je ena od glavnih hib vse slovenske lingvistike in dialektologije pred Ramovšem. Ta je kriva, da je Ramovš moral marsikaj znova opraviti, česar mu sicer ne bi bilo treba.

Rezultate svojega preiskovanja in študija dialektov je Ramovš objavil v svojih »Dialektih«. V tej knjigi je prvi določil število in obseg slovenskih dialektičnih baz in dialektov in jih opisal. Tu in že v »Dialektološki karti« je podrobno raziskal tudi vse geografske, historične, sociološke in politične upravne momente, ki so skupno povzročili damašjno slovensko dialektično razcepljenost, ter preiskal medsebojno razvojno in sorodstveno razmerje posameznih govorov. »Dialekti« so knjiga, ki bi jo komaj pripisovali enemu samemu človeku, tako bogata in nova dognanja vsebujejo.

Ker mu je bilo nadaljevanje izdajanja velike historične gramatike onemogočeno, je hotel napisati vsaj kratek pregled. Tako je izšla njegova »Kratka zgodovina slovenskega jezika«, ki pa žal tudi še ni dovršena. Ta knjiga je taka, da ji v lingvistični literaturi težko najdemo primere. Pisana je poljudno, na nekaterih mestih skoraj eseistično, čeprav obravnava težke jezikovne probleme. Nič ni v njej suhoparnosti in okorelosti, s katero nas tako radi moré lingvisti. Ramovševo razpravljanje je živo, duhovito in prepričljivo ter ob najtežjih vprašanjih razumljivo. To je sploh značilna stran in odlika vseh Ramovševih del.

Omeniti moramo še Ramovš-Kosovo izdajo »Brižinskih spomenikov«, ki je najboljša izdaja teh tekstov do sedaj, ter Breznik-Ramovšev »Slovenski pravopis«, ki je še posebno važen, ker je komčno uredil slovenska pravopisna in pravorečna vprašanja. V slovenski pravopis je Ramovš vnesel novo pojmovanje knjižnega jezika in pisanja. Proti prejšnjemu pretežno statičnemu je Ramovš postavil svoje dinamično-razvojno pojmovanje knjižnega jezika in pravopisa. S tem je odstranil

nevarnost, da slovenski knjižni jezik postane okostenela mumija brez življenjskih sokov iz živih govorov.

Popolnoma zgrešeno bi bilo, če bi mislili, da Ramovševo znanstveno delo ne seže preko že tiskanih knjig in razprav. Nasprotno! Pretežen del Ramovševoga dela je doslej še neizdan in neprecenljiva škoda bi bila, ko bi tak tudi ostal. Ko ob petdesetletnici prof. Ramovšu iskreno čestitamo, obenem tudi iskreno želimo, da bi kmalu lahko brali celotno njegovo »Historično gramatiko«.

Tine Logar.

II.

Prav je, da se kdaj pa kdaj spomnimo tistih, ki so žrtvovali in posvetili svoje življenje in delo narodu s tem, da so po svojih močeh prispevali k zgradbi naše kulture. Primerne priložnosti za to nam nudijo zlasti razne obletnice in jubileji.

Tako je na primer letos dne 16. avgusta minulo sto let, odkar se je rodil v Mengšu pesnik in prevajalec Ivan Vesel, ki je znan tudi po psevdonimu Vesnin in ga torej ne smemo zamenjati s Koseskim. Ta mož, ki je kot dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici umrl dne 10. decembra 1900. leta, ni bil le velik narodnjak, ampak tudi priden literarni delavec. Razen izvornih nabožnih pesmi, nekaj povesti in celo drame iz časov pokristjanjenja Slovencev z naslovom »Droh«, je zapustil tudi mnogo prevodov, ki je v njih dosegel največji uspeh. Kot eden prvih Slovencev je začel prevajati iz ruščine ter ponašil poleg drugih izbor iz pesnikov Krylova, Puškina, Lermontova, Koljцова, Nekrasova, o čemer priča »Ruska antologija v slovenskih prevodih«, ki jo je l. 1901. dopolnil in izdal A. Aškerc, čeprav jo je zasnoval in priredil za tisk že pred njim I. Vesel sam. Prvi je prevedel v slovenščino tudi Gogoljevo satirično komedijo »Revizor«, ki je izšel l. 1884. v Slovenski Taliji, ki pa ga dandanes že lahko poslušamo na našem odru v mnogo boljšem prevodu

Ivana Prijatelja. Poleg tega pa je avtor znan tudi po prevodu »Psalmov« kralja Davida, ki so izšli l. 1892. Ivan Vesel-Vesnin je bil zelo izobražen, saj ni dobro poznal le domače in ruske literature, ampak je prebral tudi Shakespearea, Goetheja, Calderona, Danteja. Bil je razen drugih prijatelj J. Mencingerja, ki ga v svojih spisih večkrat omenja, ter S. Gregorčiča, ki mu je v spomin napisal:

Najboljših eden, stara korenina!
Imel ni hčere in imel ni sina —
pač, pač! saj tu njegova je rodbina,
tu polno krasnih ruskih mu otrok!
Obzor mu bil globok je in širok ...«

Stirideset let mlajši je še živeči pisatelj Ivan Zorec, ki je letos obhajal svojo šestdesetletnico. Pisatelj, ki se je rodil dne 25. julija 1880. v Malem Gabru ob Temenici in živi sedaj v Ljubljani kot upokojeni višji železniški kontrolor, je pisal sicer že v dijaških letih, vendar se je močneje uveljavil v našem slovstvu šele v povojni dobi. V zadnjih dvajsetih letih je izšla izpod njegovega peresa vrsta knjig, med katerimi je poleg »Domačije ob Temenici« najbolj znana zgodovinska povest v štirih delih z naslovi »Beli menihi«, »Stiški svobodnjak«, »Stiški tlačan« in »Izgnani menihi«. To povest, ki predstavlja prvo slovensko tetralogijo, to je literarno stvaritev v štirih delih, je zasnoval avtor ob priliki osemstoletnice stiškega samostana, čigar zgodovino nam je obenem z usodo okoliškega ljudstva orisal v imenovanem delu. Zanimive so tudi njegove avtobiografske črtice »Iz nižav in težav«, v katerih je popisal leta svojega učenja. Ti spomini, ki jih avtor nadaljuje v Mladiki pod naslovom »Gosposki hlapec«, so pisani kakor vse Zorčeve stvari v klenem, ljudskih izrazov bogatem jeziku in se pridružujejo podobnim spisom, kakor jih poznamo izpod peresa Jakoba Alešovca, Jožeta Debevca in Janka Mlakarja.

Pol stoletja življenja ima za sabo tudi pisatelj France Bevk, ki je letos

dne 17. septembra praznoval petdesetletnico. France Bevk, ki je doma iz Zakojce pod Poreznom na Goriškem ter živi po večini, kolikor mu to današnje razmere dopuščajo, v Gorici, je poleg Ivana Preglja in Juša Kozaka najpomembnejše ime v sodobnem slovenskem pripovedništvu. Kar zadeva plodovitost, pa mu moramo vobče priznati prvo mesto, saj je izdal doslej že več knjig, kakor pa šteje let. Mnogo njegovih najboljših spisov je izšlo na Primorskem, v Gorici in Trstu, tako da za zdaj večini Slovencev sploh niso dostopni. Zato so bili že zdavnaj potrebni Bevkovi izbrani spisi, ki jih je leta 1934. začela izdajati Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, ki je doslej izdala štiri zvezke. Bevk pa ni le silno plodovit, ampak tudi vsestranski v svojem književnem delovanju. Če izvzamemo njegovo prevajalsko, publicistično in kritično pisateljsko delo, se je uveljavil že samo kot leposlovec v vseh treh literarnih vrstah: v liriki, epiki in dramati. Najmočnejši je seveda kot pripovednik.

Od prvih spisov, črtic in novel, v katerih se deloma še pozna vpliv Ivana Cankarja, se je France Bevk razvil v izrazitega pripovednika, ki ga zanima življenje v vsej svoji obsežnosti in mnogostranosti. Po motivih, v katerih se zdi njegova domišljija neizčrpna, bi lahko razdelili vse njegovo delo v dve skupini: v zgodovinske in sodobne povesti. V delih prve skupine, h kateri spadajo na primer povesti »Umirajoči bog Triglav«, »Stražni ognji«, »Pravica do življenja« (ki je dobila letos banovinsko nagrado!), dalje romani »Človek proti človeku«, »Vihar«, trilogija »Znamenja na nebu«, in »Legende«, prevladuje romantični način prikazovanja. V delih druge skupine, ki pa jo glede na motive in okolje zopet lahko razdelimo na kmečke in meščanske povesti oziroma romane, pa je Bevk mnogo bolj realist, ki ga zlasti zanimajo pomembna življenjska, predvsem erotična, etična in socialna vprašanja. Tako

nam rišejo na primer kmetiško življenje povesti, kakor »Hiša v strugi«, »Ljudje pod Osojnikom«, »Kamnarjev Jurij«, »Veliki Tomaž« in še cela vrsta drugih, medtem ko je pisatelj razgrnil pred nami meščansko življenje v povesti, kakor »Muka gospe Vere«, »V zablodah« in drugod. Nemogoče je, na kratko naštetati vsa njegova dela ali pa jih celo označiti vsako posebej.

Tu naj poudarim le še, da je Bevk napisal tudi celo vrsto mladinskih knjig. Poleg pesniške zbirke »Pastirčki pri kresu in plesu« in igrice »Bedak Pavlek« spadajo semkaj zlasti povesti »Tatič«, ki je izhajal v Mentorju, kateremu je bil pisatelj zvest in priden sotrudnik, »Jagoda«, »Lukey in njegov škorec«, »Kozorog«, »Tovariša«, »Pastirci«, »Grivarjevi otroci« in še nekatere druge. To je cela knjižnica, po kateri bi morali pridno segati med drugimi tudi mlajši Mentorjevi bralci, za katere sicer mnogi Bevkovi spisi bodisi še niso primerni ali pa bi jih še ne mogli prav razumeti in uživati.

H generaciji današnjih petdesetletnikov spada tudi pisatelj Matija Malešič, ki pa ga je letos dne 25. junija ugrabila smrt sredi literarnega dela in načrtov. Malešič je bil Belokranjec, doma iz Crnomlja, kjer se je rodil 30. oktobra 1891. Po poklicu je bil pravnik in je nazadnje

služboval kot okrajni glavar v Škofji Loki. — Matija Malešič je že kot dijak sodeloval s črticami in povestmi v Dolenjskih Novicah, Mentorju, Zori, Mladosti in Ilustrovanem Glasniku, v katerem je priobčeval vojne črtice pod naslovom »Ljudje od Soče«. Podpisoval se je z raznimi pesniškimi imeni, izmed katerih sta najbolj znana Zorislav in Stanko Bor. V poznejših letih se je predvsem uveljavil v Domu in svetu, Mladiki in pri Mohorjevi družbi, za katero je spisal nekaj zvezkov Večernic.

Prvo večje Malešičevo delo, s katerim je njegovo ime postalo vidnejše v našem povojnem slovstvu, je bila povest »Kruh«. S tem delom je Malešič prvi — še pred domačinom Miškom Kranjcem — uvedel v naše leposlovje prekmursko Slovensko krajino. Poleg tega ima delo pomen kot izrazita socialna povest. Socialni motivi so ga privlačevali tudi še pozneje, o čemer pričajo na primer tudi spisi, kakor »Živa voda« in »Izobčenci«. Ta povest se godi v Beli Krajini, ki ga je kot njegova ožja domovina prav tako mikala kot pisatelja. Poleg kmetov in delavcev pa je privlačeval Malešiča tudi uradniški stan. Značilno zanj je, da rad prepleta zgodbo s premišljevanji in liričnimi mesti, tako da bi ga glede na pisateljski značaj še najlaže označili za liričnega pripovednika.

Francé Vodnik.

* NOVE KNJIGE *

Ivan Čampa: Mlin v grapi. Idilična povest. Ljubljana 1940. Založba Literarnega kluba v Ljubljani. Natisnila Zadrúžna tiskarna v Ljubljani. Str. 136. Cena vez. v platno din 50.—, pol v usnje pa din 65.—. Ime Ivana Čampe ni Mentorjevem neznanó, saj je bil kot dijak pred

nekaj leti eden najpridnejših sotrudnikov našega lista, v katerem se je oglašal s pesmijo in pisal tudi svoje prve daljše tekste. Kot maturant je izdal zbirko pesmi »Bele noči«, o katerih smo tudi v Mentorju spregovorili, zdaj pa se je predstavil kot pripovednik. V času »ve-

likih tekstov« je ostal Čampa modro skromen in zajel v svojo idilično povest življenje svojih znancev na Notranjskem — ljudi okoli Blok. Zdi se, kakor da ne rešuje težkih sodobnih vprašanj, da podaja samo preprosto zgodbo čotastega mlinarja Matica, kako se v njem s pomladjo vzbuja čuden nemir ljubezni, kako se oklene revne Tonce, jo poroči in doživi ob njej in številnih otrocih svojo srečo, ki se nekoliko zamegli, ko začenjajo odhajati v svet, a ga le še ožarja upanje, da dočaka še veselje, ko bo pestoval vnuke. In vendar: z Maticem in Tonco in njuno družino je pokazal Čampa na zdravje, ki ga sedanost izpodkopuje. Tako zdravje je temelj in porok za prihodnost naroda. — Svoje ljudi riše Čampa z veliko ljubeznijo in resničnostjo, le mimogrede se mi zdi, da jim ni pravičen, n. pr. Maticu z umivanjem, kar po nepotrebnem celo ponavlja. Pa ne misli morda, da »idilična preprostost« zahteva, da bi se mlinar bal vode in se ne umival? Zgodba z volkovi je kajpada mogoča, a vendar se mi zdi preveč filmska. — Pripovedovanje je prijetno v lepem, naravnem jeziku, ki mu je skušal z nekaterimi izrazi dati pisatelj pokrajinsko barvo. Poleg nekaterih tiskovnih napak je prezrl korektor nekaj pravopisnih, pisatelj pa je zagrešil napačno rabo časovnih prislovov (davi, včeraj, jutri, danes itd.), ko ne čuti njihove nepravilnosti v zavisnem pripovedovanju, n. pr.: Saj mu je davi (prav: zjutraj) srce kar samo povedalo... (str. 15). V premem govoru bi bil »davi« na mestu, tako pa ni. Podobnih mest je več. Tu in tam motijo tudi neokusni, kar študentski stilizmi in s časi tudi ni vedno vse v redu. Povprečnega bralca vse to sicer ne bo motilo, a omenjam le, da bo pisatelj v prihodnje še bolj pazil na jezik, ki ga sicer lepo obvlada. — »Mlin v grapi« je vsekako branja vredna knjiga in jo toplem priporočamo. Njena oprema je prvovrstna, krasijo jo pa še štirje akvareli letnih časov, delo akad.

slikarja R. Debenjaka, katerega lepo prvo razstavo smo prejšnji mesec videli v Ljubljani.

Knjige Mladinske matice. Odkar je Mladinska matica pred trinajstimi leti začela s svojim smotrnim delom, moremo opaziti v naši mladinski književnosti res lep napredek. Do njenega nastopa je bila pri nas mladinska knjiga nekaka pastorka, za katero se ni nihče prav zmenil, kaj šele, da bi z ljubeznijo mislil nanjo. Kak preobrat, ako pomislimo, da je Mladinska matica sama izdala že 47 rednih in 13 izrednih knjig v nakladi, ki dosega skoraj poldrugi milijon, kar ni nič čudnega, ko je dosegla s svojo organizacijo, da ima letno nad dvajset tisoč naročnikov, ki dobivajo tudi že enajsto leto »Naš rod«, kateri tudi ni ostal brez vpliva za razvoj naših mladinskih listov. — Letos je izdala Mladinska matica spet tri redne knjige v tisku Učiteljske tiskarne v Ljubljani, in sicer Arnošta Adamiča »Ljudi v viharju« (str. 96), Josipa Ribičiča »Upornice« (str. 64) in »Zaklade sveta« (str. 72), ki jih je po raznih virih priredil Pavel Kunaver. — Adamičevi Ljudje v viharju so — če ne štejem Levstikovega »Dečka brez imena« — prva naša mladinska povest iz svetovne vojne. V njej pisatelj zanimivo obdeluje zadnje poglavje vojne, v kateri so tudi Slovenci igrali odločilno vlogo. Prav je, da je rešil tudi v mladinsko leposlovno knjigo spomin na upor slovenskega polka v Kodroipi in Kasarzi. Tam v Furlaniji se namreč godi večji del povesti tik pred razkrojem, ko je iz zaledja prihajala misel na osvobodjenje in so naši fantje začeli nastopati. Upor v Kodroipi so sicer zadušili, voditelje poročnika Volka, dijaka Pernuša, desetnika Kmeta in druge pozaprli in so morali pred vojno sodišče in nato že stali pred puškami, a zadnji trenutek so bili pod pritiskom razmer pomiloščeni in morali s svojim polkom proti Piavi. Med potjo pri Kasarzi pa se je polk uprl in — signal je bil dan: nastopil je konec.

vojaštvo se je zgrinjalo proti domu. V to zgodovinsko ozadje je postavil pisatelj obisk Kmetove žene in njegovega sinka Matjažka v usodnem trenutku po obsodbi upornikov. Matjažek se med potjo iz Vidma v Kodroipo v svoji radovednosti izgubi in doživlja ob umikajoči se vojski — prišel je v roke najprej dveh češkima častnikoma, potem pa proslulemu stotniku Hutterju, ki je bil s svojim ravnanjem sprožil odpor in upor, in končno dobrodušnemu Boltetu, ki ga je s svojim oslom našel ob Soči, ga onemoglega in bolnega rešil v Gorico in potem s poročnikom Volkom domov — materi in očetu, ki se je bil tudi že rešil. — Polom, beg, življenje v Gorici je prav tako zanimivo podano, kakor je prej gibanje v Benečiji. Edino, kar moti — otroka seveda ne bo — je vodilna vloga prepametnega osla Jaka. Osebe in razmere so pa verno očrtane. Jezik je lep, le pravopisa se Adamič točno ne drži. Bilje pri Gorici so množinska oblika in ne edninska! — Ribičič, ki je nekoč, če

se prav spominjam, v svoji prvi knjigi že obdelal čebele, se jih je znova lotil in nam v obliki povesti pokazal upor v panju s tendenco, ki naj pokaže otroku, da brez dela ni jela. Nisem čebelar, a vendar se mi zdi, da je marsikaj vnesenega v kraljestvo čebel, česar sicer te zgleadne živalce ne poznajo. Sicer pa, lansko leto sem že omenil, bi bil čas, da bi prenehali v mladinskem slovstvu šariti s posebljenjem flore in favne, pa naj leta, leze ali se kako drugače giblje, ker mora biti tudi otrok že takega leposlovja sit. — Kunaverjevi Zakladi sveta so poučno berilo, ki je poučilo otroke o bombaževih plantažah, gumijevih nasadih, o čaju in dateljnovih palmah, o avstralskih savanah in ondotni živinoreji, o rižu in soji, o lesu na severu in oranžah na jugu ter še o tikovem lesu. Torej knjiga, ki otroku lepo razširi obzorje! — Vse tri knjige so bogato ilustrirane, zlasti zaslužijo pozornost Jakčeve ilustracije »Ljudi v viharju« in M. Trčkove v »Upornicah«.

* FILATELIJA *

Prof. Štefan Plut:

Kvamljanje o filateliji

V času, ko divja vojna in uničuje dela človeškega uma, mineva 500 let, odkar je Janez Gutenberg izumil tiskarstvo, ki je posredno — s knjigo — pomagalo ostvariti bistven del vse kulture in civilizacije.

Janez Gutenberg se je rodil v Mainzu okrog l. 1400; pozneje je živel v Straßburgu, kjer se je vneto bavil s tiskarskimi problemi. V sodnih spisih, ki so se ohranili iz meke pravde, ki jo je l. 1439. dvignil proti njemu njegov sodelavec, se

omenja razložljiv tiskarski stroj, kovine za izdelavo premakljivih tiskarskih črk, črnilo in dr. Pozneje se je vrnil v Mainz, kjer je z najetim posojilom nadaljeval s tiskanjem knjig, zlasti sv. pisma. Iznajdba pa mu — kot večini nekdanjih izumiteljev — ni prinesla gmotnega blagostanja in mirnega življenja. Umrl je l. 1467. ali 1468. kot preskrbovanec mainškega nadškofa.

V Nemčiji so se Gutenbergovega jubileja spomnili — vsaj kar se tiče znamk, ki jih je tudi tiskarstvo priklicalo v življenje — precej skromno; v stavku, izdanem za propagando lipskega velesejma, nosi ena znamka sliko Nemške knjiž-

nice v Lipskem (Leipzig) in Gutenbergov lik. Spomnila pa se je tega jubileja tudi — Jugoslavija, edina od vseh držav sveta. Izdala je znamko, ki kaže pokrajinski motiv iz Oboda, manjšega kraja blizu Cetinja, kjer je bila za vlade Jurija Crnojevića, gospodarja Zete (1490—1496), in na njegovo pobudo ustanovljena preprosta tiskarna, ena prvih na balkanskem polotoku. Tu je menih Makarij od leta 1495. do leta 1496. tiskal razne cerkvene knjige. Po begu Jurija Crnojevića v Benetke je tiskarna prenehala z delom (1496); po propadu zetske samostojnosti (1499) pa je odšel tudi tiskar menih Makarij v Romunijo, kjer je tiskal cerkvene knjige za Romune in Bolgare do l. 1512., ko izgine za njim vsaka zgodovinska sled. — Obodske tiskarne se je spomnila leta 1895. Črna gora, ko je njena poštna uprava dala pretiskati takrat veljavni stavek znamk s pretiskom »1495—1895 Proslava štamparije«.

Stoletnica znamke — ne toliko prve angleške kot prve znamke sploh — je po filatelistovih mislih pač toliko pomembna, da bi se je morale spomniti z izdajo posebnih znamk (brez pribitkov in v veliki množini) vse države sveta ali vsaj one, ki jih vojna ni prizadela. Pa glej! Od evropskih držav so izdale posebne spominske znamke le Vel. Britanija, Portugalska, Estonska in Bolgarija, od izvenevropskih pa Avstralija, Burma in nekaj ameriških držav (Argentina, Brazilija, Dominika, Guatemala, Mehika, Paragvaj, Salvador in Venezuela). Nekoliko opravičene so pač one države, ki so že prej praznovalе važnejše obletnice svojih prvih znamk (Belgija, Danska, Finska, Romunija, Paragvaj, Venezuela in Alžir), vendar bo držala trditev, da se za tem omalovaževanjem skrivajo razlogi mednarodno-političnega značaja. — Seveda brez kupčijskih nagibov pri izdaji zadevnih spominskih znamk nekoliko le ni šlo. V tem pogledu se odlikuje zlasti Mehika; če hočeš kupiti vse znamke, ki so v tej državi izšle za

stoletnico znamke, boš moral zanje odšteti 590 dinarjev.

Uvedbo filatelističnih tečajev ima v načrtu za čas, ko bodo spet nastopile redne razmere (kolik optimizem!), neka londonska veletrgovina z znamkami, in sicer za začetnike, za izkušene zbiralce, za znamkarje raziskovalce, za specialiste in za poklicne filateliste. V tečaju za začetnike se bodo obravnavala vprašanja o zbiranju znamk, o albumih in drugih

Spominske znamke

filatelističnih potrebščinah, o skrbi za znamke, o kakovosti, sestavu in opremi zbirke in nazadnje o tem, kako se gradi zbirka in kakšne so koristi zbiranja. Na tečaju za izvedene zbiralce bodo udeleženci poleg prejšnjega poslušali še predavanja o socialni strani zbiranja znamk, o prireditvi albumskih listov, o znamkarškem slovstvu, o slikah in motivih na znamkah in o splošnem pogledu znamkarstva ter o prehodu od zbiranja do

filatelističnega raziskavanja. — Iz naslovov predavanj spoznaš, o čem morata nekaj vedeti začetnik in zbiralec.

V mladinskem listu »The Young America« je bilo pred nedavnim bralcem zastavljeno vprašanje, katera zabava jim je najljubša. Od 5000 odgovorov iz 50 šol jih je bila ena četrtina za zbiranje znamk. Kakšen bi bil uspeh podobne ankete pri nas, na vašem zavodu, v tvojem razredu?

V Ameriki seveda je dognal neki zdravnik, da dočakajo zbiralci (ne samo znamkarji, marveč tudi rastlinarji, poljarji in drugi »sorodniki«) dolgo življenje. Marsikdo se bo smejal tej ugotovitvi, ki pa vendar le ni tako »ameriška«, kot se na prvi pogled zdi. Gotovo je sklep »ker zbiram znamke, bom dolgo živel« napačen; tega naš ameriški zdravnik tudi ne trdi. Kako je torej s to zadevo? — Nauk o človeških konstitucijskih (telesnogradbenih) tipih, čigar početak je znameniti nemški psihiater Kretschner, razlikuje tri glavne tipe (vrste) ljudi, ki se med seboj razlikujejo v določenih telesnih in duševnih lastnostih. Eden glavnih tipov je tudi piknični ali debelušni, (ni pa nujno, da bi moral biti človek tega tipa res debel). Posebnosti v značaju ljudi tega tipa so dobrodušnost, umirjenost, delavnost, potrpežljivost, vztrajnost in dr.; imajo, kot pravi Venzmer, smisel za »vestno, zbirajoče in urejajoče znašanje mnogoštevilnih majhnih posameznosti in navaja za zgled F. A. Brockhausa, prireditelja prvega konverzacijskega leksikona v današnjem pomenu besede. Verjetno je, da je baš piknični tip med znamkarji in sploh zbiralci najbolj zastopan. Verjetno pa je tudi, da ravno ta človeški tip — zaradi posebne telesne zgradbe (živčevje, žleze z notranjo izločbo) in zlasti zaradi svojih duševnih lastnosti — laže prenaša težave življenja in zato tem dlje vzdrži. Tako torej bi bili dolgoživost in nagnjenost k zbiranju zavisni od človekove telesne zgradbe.

Filatelistične razstave. Vodja centrale za prirejanje filatelističnih razstav v Zvezi filatelistov nemške države Roman Stoebe je podal nekaj smernic glede prirejanja filatelističnih razstav. Za nas bo najbolj zanimiv nasvet, naj se ne razstavljajo samo zbirke, ki so mogle nastati le po zaslugi globokega žepa, t. j. velikih denarnih žrtev, marveč so vredne razstave tudi manj dragocene zbirke, samo da so dobro opremljene in da odseva iz njih veličina in lepota naše filatelije; posebno pa naj se razstavljajo zbirke, ki so zgrajene na temelju določene, čim izvirnejše vodilne misli, ki naj pride v zbirki do jasnega in učinkovitega izraza.

V prvih svojih začetkih je obstajala filatelija v tem, da je znamkar nabral čim več znamk; vrhunce spretnosti in vztrajnosti je dosegel, kdor je zbral milijon znamk; ljudsko verovanje je takšni zbirki pripisovalo kar čudodelno moč.

Prvi oglas za zamenjavo znamk je menda oni iz »The Family Herald« 22. marca 1851; oglasnik pravi tam, da ima strop svoje knjižnice okrašen z 80 tisoč znamkami. Tudi polepljenje pohištenih delov z raznobarnimi znamkami je bilo takrat — in še danes se najdejo takšni čudaki — v modi.

Prva razstava znamk je bila l. 1852. v Bruslju. Spočetka so bile prav redke, danes so že tako pogostne, da jim pripisujejo od vsega, kar more služiti za propagando filatelije, največji pomen. Zadnji dve razstavi v naši državi sta bili zagrebška (od 29. septembra do 6. oktobra) v spomin Gutenbergov in skopljanska (od 6. do 8. oktobra) kot prva propagandna razstava v vardarski banovini.

V USA je proslavilo okrog 300 filatelističnih društev stoletnico znamke s tem, da so istočasno priredila razstave znamk po vsej državi. Največja po obsegu je bila gotovo ona, ki jo je aranžiral Collectors Club v New Yorku; v 100 omarah so razstavljene samo znamke, izdane od l. 1840. do l. 1870.

Ozemeljske spremembe na račun Romunije so imele za posledico izdajo posebnih spominskih znamk v Bolgariji (za Dobrudžo) in Madžarski (za Sedmograško), zelo verjetno je pa, da bodo izšle posebne spominske znamke tudi v Rusiji (za Besarabijo). Nemška poštna uprava pa je izdala posebne stavke znamk za Luksemburg, Alzacijo in Lotaringijo.

Saljivi pojasnili. Neki filatelistični list

prinaša sledeči definiciji o splošnem zbiralcu in o specialistu. Splošni zbiralec je zbiralec, ki malo ve o mnogočem; čim dlje zbira, ve vedno manj o vedno več stvareh, dokler nazadnje nič ne ve o vsem. Specialist pa je zbiralec, ki mnogo ve o maločem; čim dlje zbira, ve vedno več o vedno manjših stvareh, dokler nazadnje vse ve o najneznatnejših stvareh. Ali razumeš to kolobocijo besed?

* ŠAH *

„Sola za začetnike“

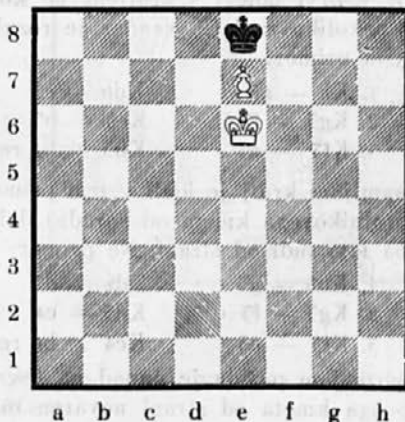
(Vodi Bogo Pleničar.)

V 7. številki lanskega letnika smo končali s poukom o osnovnih končnicah. V tem poglavju imamo obdelati še končnice kralja in kmeta proti kralju. To je na videz preprosta, toda silno važna in zanimiva končnica. V boju za kmete je napad najizdatnejša obramba. Premoč kmeta obeta večinoma zmago. Obrobni kmetje nimajo velike vrednosti, strnjeni kmetje so v končnici velesila. Kmet zmaga, če res zmaga sam v končnici. Ni lahko dati splošnih navodil za končnice s kmeti; vsaka ima svoje posebnosti, vsaka je občutljiva tudi za malenkosti. Skušnja je najboljša učiteljica, teorija more opozarjati le na nekatere važne stvari. V končnici se kralju ni bati neposrednih napadov. Nevarni so mu večinoma kmetje, ker se morejo spremeniti (metamorfoza) v dame in trdnjave. Med velikimi mojstri pomeni premoč kmeta v srednji igri že skoraj gotovo zmago. Kmet sam ne potrebuje mata za zmago. Ko prodre na zadnjo vrsto, se tam spremeni v poljubno figuro (damo, trdnjavo, skakača ali lovca). Ves problem končnice s kmetom je torej vprašanje, ali prodre kmet na zadnjo vrsto

ali ne? In če ga zadrži sovražnikov kralj, je igra pat. Šah je silno nevarna igra! Povsod ima tolmune, kotanje in prepade. In prav ti dajejo šahu lepoto, ker ima slabotnejši partner do bridkega konca upanje na rešitev. Na pat vedno lahko mislite. Ko nasprotnik nima možnosti poteze, nastane pat. Igra je končana, ni pa mat, ker kralj ni napaden. Skrite kmetove lastnosti so vzrok, da končnica kmeta in kralja proti kralju dela velike preglavice. Oglejmo si tako pat-pozicijo:

Beli kralj na e6 in beli kmet na e7.

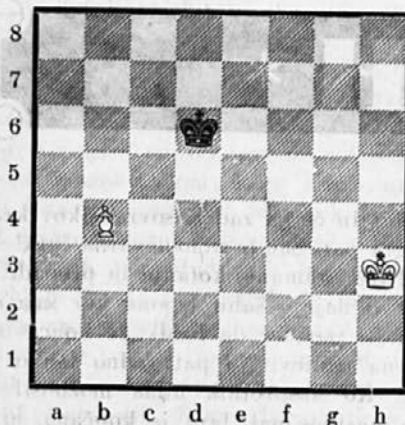
Črni kralj na e8.

Črni na potezi je pat, ker nima možnosti poteze.

Važno je tudi, ali kralj podpira svojega kmeta ali je tako daleč od njega, da mu ne more pomagati. V primeru, če je kralj preveč oddaljen od svojega kmeta, je dana nasprotnikovemu kralju velika možnost, da pobije kmeta in igro konča remi. Vzemimo primer:

Beli kralj na h5 in beli kmet na b4.
Črni kralj na d6.

Če beli poskuša prodirati s kmetom, bo partija končala remi, na primer:

1. b4 — b5 Kd6 — c5
2. b5 — b6 Kc5 × b6 remi.

Tudi če beli v drugi potezi vleče kralja, je kmet izgubljen. Če pa skuša beli takoj v prvi potezi s kraljem, se končnica nekoliko zavleče, vendar je rezultat isti. Na primer:

1. Kh — g3 Kd6 — c6
2. Kg3 — f3 Kc6 — b5
3. Kf3 — e3 Kb5 × b4 remi.

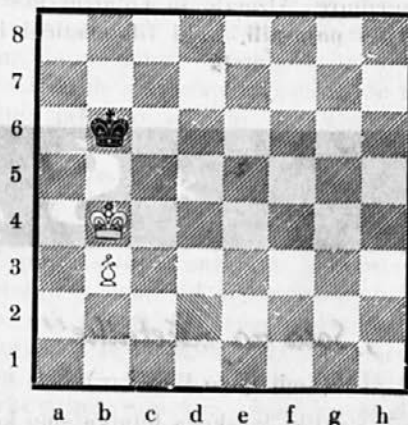
Osamljeni kralj je lovil v tem primeru nasprotnikovega kmeta od spredaj, lahko ga pa lovi tudi od strani. Na primer:

1. Kh3 — g3 Kd6 — d5
2. Kg3 — f3 Kd5 — c4
3. Kf3 — e3 Kc4 × b4 remi.

Opozarjam pa, da je napad na sovražnikovega kmeta od strani nevaren in se

rad ponesreči, medtem ko je frontalni napad, to je od spredaj, vedno uspešen. Skratka, končnica kmeta in kralja proti kralju je dobljena le, če stopi kralj pred svojega kmeta v opozicijo, na primer:

Beli kralj na b4 in beli kmet na b5.
Črni kralj na b6.

Boj med sovražnima kraljema se bo sukal okoli usodnega polja b8, kjer bo nastala metamorfoza kmeta v damo. Črni ga mora braniti, beli naskakovati.

1. Črni je na potezi Kb6 — c6
2. Kb — a5

Beli kralj ne gre v opozicijo, ker bi s tem ničesar ne dosegel in bi se kralja lahko neprestano vrtila po četrti, oziroma šesti vrsti. Beli kralj mora zato proti polju b8 in seveda s seboj vleči svojega kmeta. Črni kralj se bo branil in seveda umikal proti polju b8, ali pa bo ogrožal nevarnega kmeta. Nadaljujmo torej:

2. Kc6 — c5

Če bi sedaj beli kralj prodiral naprej na a6, bi črni kralj zasedel polje b4 in dobil kmeta. Beli kralj mora zato vzeti kmeta s seboj:

3. b3 — b4 šah

Če sedaj ne gre črni kralj nazaj, mu uide beli kmet naravnost na cilj, to je na b8, zato igra črni, da drži usodno polje b6 z edino pametno potezo:

3. Kc5 — c6

4. Ka5 — a6

Važna opozicija, ki bo usodna za partijo!

4. Kc6 — c7

5. b4 — b5

Črni kralj bi šel lahko ali na e8 ali na b8. V prvem primeru stopi beli na a7 in prodira nato neovirano s kmetom, ki se bo na b8 spremenil v damo. Zato bo črni raje igral tako, da bo še držal usodno polje b8, in sicer:

5. Kc8 — b8

6. Ka6 — b6! Kb8 — c8

7. Kb6 — a7 kmet nima več zaprek!

Končnica kmeta in kralja proti kralju je zares dobljena, če stopi kralj pred svojega kmeta v opozicijo. Ni pa vselej lahko povedati vnaprej, ali jo močnejši kralj pred svojim kmetom vedno lahko doseže ali ne.

(Nadaljevanje sledi.)

Sahovski aforizmi

Edino, kar imata šah in karte skupnega, je strah pred »kibicic«.

Sahovski igralec je izjemni človek, ki nima namreč rad, če se mu delo lajša.

Sahovski igralec in vojskovodja cenita vrednost zmage po veličini boja.

Za učenje šaha je gotovo potrebna težka odločitev, še težja je, šah zapustiti.

Šah je umetnost, ki se je more »igravec naučiti.

Sahovski problemi.

O teh smo pred leti že govorili v »Mentorju«, tudi objavili smo že nekaj problemov, nismo pa z njimi nadaljevali. Pričeli bomo znova, vsaj po enega v vsaki številki. Če bo zanimanje večje, bomo tudi to poglavje razširili. Višješolci vedo, da so epos, drama in lirika tri velika poglavja poezije. Vsa tri spoznamo tudi v šahu.

Moderni mojstrski problemi imajo širok epski značaj. Pripovedujejo o dolgih pripravah za bitko, o živahnih bojih, o

bojnih premorih, o novih napadih, o odlikovanju junaških vojakov v viteških bojih, vsi pa v službi obeh kraljev, ki končno po padcu njunih armad, sama posežeta v boj, da častno zmagata, ali pa da se predasta.

Krajše kombinacijske mojstrske partije, pa tudi amaterjev, imajo bolj ali manj značaj drame z razvojem, s stopnjevano napetostjo do najvišje točke ali vrha in z naglim padcem do katastrofe. Če postane drama, kar se često dogodi, tragedija, je padeč junaka po težkem boju. Od značaja avtorja, ki prevzame vodstvo, zavisí pa, če postane veseloigra z vedro vsebino, ko orožje ne zahteva prelivanja krvi, ampak se konča po zvijačnih trikih v obojestransko zadovoljstvo. Tudi dovtipni šahovski mojstri uprizarjajo često v svojih partijah komedije, ki nas ne samo prijetno zabavajo, ampak nas pripravijo tudi do veselja in smeha.

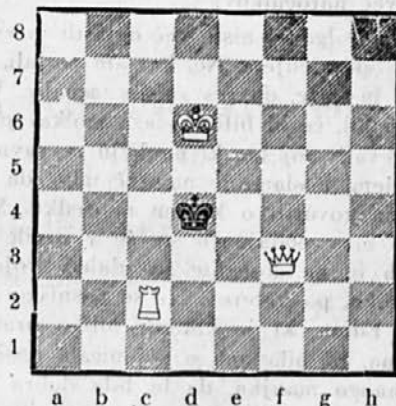
(Nadaljevanje sledi.)

Problem št. 1.

Dvopoteznik. B. P.

Popis: Beli kralj na d6, bela dama na f3 in bela trdnjava na c2.

Črni kralj na d4.

Beli na potezi napravi v drugi potezi šah-mat.

* POMENKI *

Igor. Vaše pesmi — poslali ste jih toliko, da lahko sodim — kažejo talent. Od prve do zadnje so vse nepotvorjen izraz Vašega čustvovanja. Želel bi le več uglajenosti in smiselnega izvajanja ob metaforah. Na več mestih imate sicer lepe metafore, a iz onega, kar navežete nanje, se zdi, ko da jih niste razumeli: to se pravi, da so priučene in še neprebavljene. Veste, metafora je skrivnost doživlja in se ne da izposojati. Sicer pa ste še mladi in upam, da se boste lepo razvijali in razvili. Izmed poslanih priobčim za zdaj vsaj »Jutro«, katero drugih mogoče pa pozneje, čeprav bo treba tudi nekaj pile.

Fr. K. Daljše črtice, ki se lepo bere in bi bila vzpodbudna, ne morem priobčiti, ker bi nemara komu le ne bila všeč. »Pesem v prozi« o oraču prihranim za pomlad. Izmed pesmi pa pridejo dve, tri prej ali slej v list. V primeri z Vašimi prvimi pošiljkami je videti že lep napredek. Kar ste prosili, bom uredil. Skušajte med svojimi prijatelji in tovariši dobiti čim več naročnikov!

I. L. Dolgo se niste več oglasili in svoj molk opravičujete. No, kar ste poslali, ni malo in kaže, da res »niste zaspali«. Vesel bi bil, če bi bili v »času molka« premišljevali moj lanski nauk in se ravnali po njem. Poslano je namreč tako, da ne morem govoriti o kakem napredku. Motivno in v podajanju ste še v prvih težavah in ne dosegate še zdaleč svojega vzornika, po katerem ste se pesniško krstili. Edina, ki je kolikor toliko branja vredna, bi bila ona o sojenicah, dasi ji še mnogo manjka, da bi bila dobra sodobna pesem. Ako je res, kar pravite, da Vam je prerokovala tretja sojenica, potem ne kaže drugega ko čakati, da se njeno prerokovanje uresniči.

B. S. Pa ne, da bi se Vam bil Pomenkar zameril? Z odkrito besedo moče zavirati rasti, pač pa jo usmeriti tako, da bo prav. Mentorjeva šola ni še nikomur škodila. Upam, da se razumemo.

K. R. Pisal Vam misem, ker odgovarjam samo v Pomenkih. Vidite, da sem bil zadovoljen z Vašim spisom, ki ga bodo — upam — naročniki z zanimanjem brali. Če bi bil nekoliko sočnejši, bi mu ne škodilo.

Kselip. Ako se še oglosite, pošljite obnem svoj naslov, ker anonimnih prispevkov, kot sem zadnjič povedal, ne bom poslej več upošteval.

J. Rekar. Vaš »Beg« je lep doživljaj gozda, ki po nepotrebnem izzveni tako črnogledo. Pokazali ste, da obvladate jezik, ki Vam prožno teče. Zato upam, da se boste še oglasili in napisali še kaj boljšega, kot je ta oris, ki vendarle spominja, kakor bi bil posrečena domača naloga.

Vsem: Pišite čitljivo! Ne mislite, da je nečitljivo čečkanje znamenje genialnosti. Koliko truda bi prihranili uredniku in stavcu, če bi se sami potrudili in lepo pisali. Nemarnih rokopisov tudi jaz ne bom več bral — v koš pojdejo in iz nje ga na ogenj, kjer dvomim, da bi vzletel iz njih feniks in zapel.

Vse šolske knjige in šolske potrebščine ima v veliki izbiri na zalogi

ANTON SFILIGOJ

Ljubljana, Frančiškanska ul. 1

trgovina s papirjem, devocionalijami in knjigami

L J U D S K A P O S O J I L N I C A V L J U B L J A N I

zadruga z neomejenim jamstvom

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. 6

v lastni palači

*Obrestuje hranilne
vloge najugodnejše*

—
Nove in stare vloge, ki so
v celoti vsak čas razpolož-
ljive, obrestuje po 4% proti
odpovedi do 5%.

DIJAKI!

KAM?

v

NOVO ZALOŽBO

(KONGRESNI TRG)

Po vse šolske potrebščine!

Po risala in risalno orodje
za tehnike!

Po nalivna peresa, aktovke,
torbice!

Po vse knjige domače in tuje!

Največja izbira!

Konkurenčne cene!

M E S T N A H R A N I L N I C A L J U B L J A N S K A

je največji slovenski pupi-
larnovarni denarni zavod

Dovoljuje posojila na
menice in vknjižbe

Za vse vloge in obveze
hranilnice jamči

M E S T N A O B Č I N A L J U B L J A N S K A

Slovenski dijak! – Slovenska dijakinja!

Tvoja dijaška leta so leta priprave za ono dobo, ko bo narod terjal od Tebe nesebično delo, požrtvovalnost, ljubezen, vodstvo.

Zato se že sedaj široko razglej po vsem hotenju in udejstvovanju svojega naroda!

Med najpomembnejšimi gospodarskimi pojavi boš našel **zavarovalstvo**.
Vprašaj se: Ali je vse zavarovalstvo pri nas v službi naroda?

In odgovor:

**Prva čisto slovenska in nad 40 let svojemu narodu zvesta
služabnica je naša**

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA V LJUBLJANI

Ona kot najmodernejše urejeni zavarovalni zavod zavaruje:

proti požaru, strelu in plinski razstrelbi, proti nezgodam, proti vlomski tatvini, za zakonito dolžnost jamstva, proti razpoki cerkvenih zvonov, proti razbitju stekla vsake vrste, avtomobile (kasko).

Dalje sklepa: življenjska zavarovanja vseh vrst in načinov kakor za primer smrti, za primer smrti ali doživetja, za primer doživetja, medsebojna zavarovanja dveh oseb, terme fixe zavarovanja itd.

V pododdelku **KARITAS** je Vzajemna zavarovalnica organizirala največje ljudsko zavarovanje v Jugoslaviji za posmrtnino (pogrebno) starostno preskrbo in doto.

**Jamstvena sredstva Vzajemne zavarovalnice znašajo že do
110 milijonov din.**

Vsak zavarovanec Vzajemne zavarovalnice prejema mesečnik „Našo moč“, ki izhaja v 115 500 izvodih. Čitajte ga! Tako se boste najbolje seznanili z zavarovalstvom ter z delovanjem naše edine čisto domače zavarovalnice.

Dijaške ustanove: Vzajemna zavarovalnica je edina zavarovalnica, ki z 10 dijaškimi ustanovami vzdržuje 10 siromašnih slovenskih dijakov.

Šolske potrebščine

kakor zvezke, mape, peresa navadna in nalivna, svinčnike, risalni papir in risalno orodje, aktovke, nahrbtnike itd. nudi po konkurenčno nizkih cenah

TRGOVINA

H. NIČMAN - LJUBLJANA KOPITARJEVA ULICA 2